

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta
Katedra výtvarné kultury a textilní tvorby

Knižní ilustrace

(ilustrace ke sbírce básní haiku)

Diplomová práce

Autor: Bc. Hana Paulusová, DiS.
Studijní program: N7507 – Specializace v pedagogice
Studijní obor: Učitelství výtvarné výchovy pro základní umělecké školy
a střední školy
Vedoucí práce: Mgr. art. Mária Hromadová, ArtD.
Oponent: Mgr. et Mgr. Klára Zářecká, Ph.D.

Hradec Králové

2022

Zadání diplomové práce

Autor: Bc. Hana Paulusová, DiS.

Studium: P19P0723

Studijní program: N7507 Specializace v pedagogice

Studijní obor: Učitelství výtvarné výchovy pro základní umělecké školy a střední školy

Název diplomové práce: **Knižní ilustrace**

Název diplomové práce Book illustration

AJ:

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Diplomová práce je dělena na dvě části. Teoretická část práce pojednává o problematice ilustrace poezie, zejména specifické formy japonské poezie haiku. Porovnává současné i historické přístupy jednotlivých autorů. Zaměřuje se na autory pracující formou tušové malby. Rozebírá možnosti a specifika této techniky. Výsledkem praktické části práce je soubor ilustrací sbírky haiku, provedené technikou kresby a malby tuší. Součástí diplomové práce je didaktický projekt zaměřený na práci s tuší, zvládnutí této techniky a její využití v ilustraci.

KRÁL, Oldřich. *Současná čínská tušová malba: tradice a experiment : [katalog výstavy : 17.6.-30.9.2001 zámek Zbraslav, Praha]*. Praha: Národní galerie, 2001. Střední řada katalogů asijského umění. ISBN 80-7035-259-0.

XU, Guohuang, PEJČOCHOVÁ, Michaela, ed. *Deset zastavení s čínským obrazem*. Praha: DharmaGaia, 2007. ISBN 978-80-86685-73-1.

PROŠKOVÁ, Iva. *Malba v čínském stylu*. Praha: Grada, 2009. Výtvarný kurz. ISBN 978-80-247-2727-1.

PEJČOCHOVÁ, Michaela a Tomáš WINTER. *Mistři čínské tušové malby 20. století ze sbírek Národní galerie v Praze: [Národní galerie v Praze - Sběrka orientálního umění, Valdštejnská jízdárna, 30.4.-2.11.2008]*. V Praze: Národní galerie, 2008. ISBN 978-80-7035-372-1.

HÁJEK, Lubor. *Bambusy v tušové malbě: ze Sběrky orientálního umění Národní galerie v Praze*. Praha: DharmaGaia, 2002. ISBN 80-85905-94-9.

Zadávací pracoviště: Katedra výtvarné kultury a textilní tvorby,
Pedagogická fakulta

Vedoucí práce: Mgr. art. Mária Hromadová, ArtD.

Oponent: Mgr. et Mgr. Klára Zářecká, Ph.D.

Datum zadání závěrečné práce: 30.1.2020

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne

.....

Hana Paulusová

Poděkování

Tímto bych chtěla poděkovat vedoucí mé diplomové práce paní
Mgr. art. Márii Hromadové, ArtD. za odborné vedení a pomoc.

Také děkuji svým blízkým za jejich podporu.

Anotace

PAULUSOVÁ, Hana. *Knižní ilustrace (ilustrace ke sbírce poezie haiku)*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2022. 74 s. Diplomová práce.

Diplomová práce je zaměřena na tvorbu ilustrací k básním haiku českých a slovenských autorů.

Teoretická část se zabývá vysvětlením pojmu ilustrace, její funkcí a estetickými požadavky na ni. Následuje pasáž vysvětlující specifikum básnické formy haiku, její kulturní a historické pozadí, které je důležité pro zvolení formy ilustrací v praktické části práce. Vysvětluje se zde i pojem haiga, její specifika jako obrazového doprovodu haiku. Další část je věnována českým autorům, kteří se zabývali výtvarným zpracováním sbírek haiku, zvláště pak autorům pracujícím v technice malby tuší.

Praktická část práce se týká již vlastní realizace ilustrací do knihy „Šálek dál hřeje dlaně“. Úvod praktické části je věnován technice malby tuší, která byla k realizaci použita.

V didaktické části transformuji své poznatky do výtvarné řady určené pro žáky prvního stupně výtvarného oboru základní umělecké školy.

Klíčová slova: ilustrace, haiku, haiga, tušová malba, výtvarná řada

Annotation

PAULUSOVA, Hana. *Book illustration (illustration for the collection of haiku poetry)*. Hradec Králové: Faculty of Education, University of Hradec Králové, 2022. 74 p. Diploma thesis.

My thesis is focused on creation of illustrations for haiku poems by Czech and Slovak authors.

The theoretical part deals with the explanation of the concept of illustration, its function and aesthetic requirements for it. The following is a passage explaining the specifics of the poetic form of haiku, its cultural and historical background, which is important for choosing the form of illustrations in the practical part of the work. The concept of haiga, its specifics as a visual part of haiku are also explained here. The next part is devoted to Czech artists who created the visual part of haiku collections, especially to the authors working with ink drawing techniques.

The practical part of the work concentrates on the actual creation of illustrations of the book "The cup keeps warming up the palms". The introduction to the practical part is devoted to the used technique of ink drawing.

In the didactic part, I apply my findings into an art series intended for elementary art school's pupils.

Keywords: illustration, haiku, haiga, ink drawing, art series

Obsah

Úvod.....	9
Teoretická část.....	10
1 Ilustrace.....	10
2 Haiku.....	10
3 Haiga.....	13
4 Výtvarný doprovod haiku v současných sbírkách.....	14
4.1 Haiga.....	14
4.2 Kaligrafie.....	16
4.3 Malba.....	18
4.4 Fotografie.....	20
4.5 Malba tuší.....	21
4.5.1 Jiří Straka.....	21
4.5.2 Daniela Renčová.....	23
Praktická část.....	27
5 Tušová malba.....	27
6 Tuš v západním umění.....	28
6.1 Mirko Hanák (1921 – 1971).....	29
7 Prostředky tušové malby.....	30
7.1 Štětce.....	30
7.2 Papíry.....	30
7.3 Tuše.....	30
7.4 Třecí kámen.....	31
7.5 Technika.....	31
8 Vlastní realizace.....	32
9 Experiment.....	32
10 Grafická úprava knihy.....	34
11 Ilustrace v knize.....	36
Didaktická část.....	43
12 Výtvarná řada.....	43
13 Návaznost na RVP pro základní umělecké školy.....	45

14	Zadání 1 – Seznámení s tuší.....	46
15	Zadání 2 – Tušení - experiment.....	49
16	Zadání 3 – Malba květin.....	52
17	Zadání 4 – Voda.....	55
18	Zadání 5 – Krajina.....	60
19	Zadání 6 – Pečeť.....	63
	Závěr.....	66
	Seznam citované literatury.....	67
	Seznam citovaných internetových zdrojů.....	70
	Seznam obrázků.....	71

Úvod

Cílem mé diplomové práce je vytvoření série ilustrací ke sbírce básní haiku „Šálek dál hřeje dlaně“. Tato sbírka zahrnuje básně devatenácti českých a slovenských autorů, kteří se této básnické formě věnují. Haiku je kratičká tří veršová báseň, pocházející z Japonska. Ač vypadá jako drobná slovní hříčka, její podstata je daleko hlubší. Odráží se v ní staleté estetické a filozofické názory japonské kultury. Během let jsem se setkala s poezií haiku několikrát a vždy na mě velmi působila. Diplomová práce mě pak vedla k hlubšímu poznání této formy. Zajímala jsem se o historicko – kulturní pozadí vzniku haiku, ale také o různé přístupy ilustrátorů k této poezii.

Z různých možností jsem pro svou práci zvolila techniku malby tuší. Pro knihu jsem vytvořila sérii devatenácti ilustrací formátu A5. Ve spolupráci s editory Pavlem Martincem a Kateřinou Soustružníkovou se pak podařilo zrealizovat vydání knihy nakladatelstvím DharmaGaia v Praze v r. 2020.

V didaktické části práce jsem své poznatky z oblasti japonské kultury i z oblasti techniky tušové malby transformovala do výtvarné řady určené pro žáky prvního stupně základní umělecké školy.

Teoretická část

1 Ilustrace

Pojem ilustrace pochází z latinského *illustrare* – osvětlit, ozřejmit. Ilustrace doprovází nejen text knižní, ale je součástí i časopiseckého a propagačního textu. Ilustrace můžeme rozdělit na vědecké a umělecké podle toho, která funkce u nich převažuje. U ilustrace vědecké je to především funkce kognitivní. Má za úkol ozřejmit, názorně dovysvětlit obtížně pochopitelný vědecký text.¹

U umělecké ilustrace je kognitivní funkce upozaděna. Hlavní se stává funkce emocionální.

Umělecká ilustrace má za úkol aktivovat smyslovou a imaginativní činnost čtenáře. Vnést do díla výtvarný zážitek. Výtvarné zpracování může s textem těsně souviset nebo být k němu jen volnou paralelou.²

Počátek ilustrací můžeme spatřovat ve středověkých iluminacích, kdy text knih byl doplňován ručně malovanými obrazy. Byla zvýrazňována důležitá místa v textu - iniciály, záhlaví kapitol. Rozkvět ilustrací přichází až s knihtiskem. K ilustracím byly používány různé grafické techniky. První z nich byl dřevořez, později se objevuje mědiryt. V 17. a 18. stol. přibývá lept, akvatinta. Vývoj pak pokračoval přes litografii až po ofset, fotografii a počítačovou grafiku.³

2 Haiku

Bylo pro mě důležité, abych znala kulturně – historické pozadí básnické formy haiku. Teprve s pochopením souvislostí jsem byla schopna se rozhodnout, čeho chci v ilustraci dosáhnout a co bude pro mé pojetí podstatné.

Haiku je krátká báseň o třech řádcích. Zrodila se v Japonsku, ale získala si své příznivce i ve zbytku světa. Japonská kultura je těsně spjata s poezií. Ta byla

v Japonsku užívána při všech příležitostech – formálních i každodenních. Žádná událost se bez ní neobešla. Byla součástí dvoření, zábavy a doprovázela i běžnou komunikaci mezi přáteli a příbuznými.⁴ V aristokratických kruzích bylo běžné pořádání básnických soutěží a dokonce byl zřízen i úřad pro poezii na úrovni ministerstva.⁵

Od 14. stol. se začíná uplatňovat nová poetická forma – řazená báseň – renga. Rengu skládá několik básníků při setkání zvaném renšú. První básník skládá sloku o sedmnácti slabikách, další připojí řádek o čtrnácti slabikách a třetí pak řádek o sedmnácti slabikách významově spojený s prvními dvěma.⁶ Postupně byla vypracována složitá kompoziční pravidla pro řazení slok, užívání výrazů a básnických obrazů. Renšú se řídilo společenskými normami podobně jako je známe např. z čajového obřadu. První sloka byla vyhrazena uznávanému básníku, popřípadě hostiteli nebo nejvýznamnější osobě sešlosti. Udávala tón a ladění celé básně. Tato sloka se nazývala hokku.

Mezi mnichy buddhistických klášterů a v lidových vrstvách se rozšířila humorná verze rengy, nazývaná haikai no renga. Během sedmnáctého století se oddělily první tři řádky od zbytku básně a vznikla tak nejkratší básnická forma – haikai – později splynutím výrazů haikai a hokku, nazvaná haiku.

Haiku si získalo rychle oblibu a kolem básnických osobností začaly vznikat školy. Z jedné z nich vyšel i básník Macuo Bašó, který je dodnes uctíván jako zakladatel této formy.⁷

*„Vůně chryzantém
a ve starém městečku Nara
plno staroušků buddhů“*

Macuo Bašó⁸

Haiku připomíná drobný dokonalý kvítek rostliny, jejíž semínko bylo zaseto v dávných časech a jejíž kořeny jsou široce rozvětvené a hluboké. V haiku najdeme vše, co charakterizuje japonskou kulturu a myšlení.

Každou kulturu předurčují přírodní podmínky. Japonsko se rozkládá na čtyřech ostrovech. Je dostatečně blízko pevnině, aby mohlo přijímat vlivy z Koree a Číny. Zároveň se ale může od těchto vlivů zcela odříznout, jak to v dobách izolace udělalo. Je to kraj hor, lesů, prudkých řek, vodopádů a činných sopek. Ostrovy postihuje občas zemětřesení, tajfuny. Podnebí je charakterizováno zřetelným střídáním ročních dob, teplotními výkyvy a velkými dešti.

A tak se v těchto podmínkách zrodila kultura, v níž panuje hluboká úcta a obdiv k přírodě, k jejím krásám od majestátních hor až po nejmenší hmyz. Vše živoucí je podle původního náboženství – šintoismu, zároveň i posvátné. Šintoističtí bohové přebývají v kamenech, stromech, vodopádech.⁹

Drsné podmínky nutí jednotlivce podřít své zájmy zájmům celé skupiny. Charakteristická je až bezbřehá zdvořilost a nedotknutelná úcta ke starším. To se odráží pak i ve způsobu komunikace.

Japonština je jazykem nepřímých a obrazných pojmenování, zámlk a narážek. Slova mají podle šintoismu magickou moc. Mají sílu přivolávat úspěch ale i neštěstí. Se slovy se nakládá opatrně. Mnohé z nich mají více významů, může docházet k jinému pochopení na základě psané a slyšené podoby. To činí z japonštiny jeden z nejpoetičtějších jazyků světa. Čtenář hledá nebo spíš jen tuší v jednotlivých slovech skryté významy, souvislosti, narážky, náznaky.¹⁰

*„Nezabíjej mouchu
nevidíš, jak spíná ručičky
jak prosí?“*

Issa Kobajaši¹¹

*„Do kůže ostrý chlad
šlápl jsem v ložnici
na hřeben mé zesulé ženy“*

Josa Buson¹²

Poezie haiku se řídí několika pravidly. Báseň je napsána na třech řádcích v slabičném rytmu go – šiči - go (5 – 7 – 5). Na konci verše se nachází kiredži – ustálené slovo nebo částice, které má funkci předělu, cézury. V překladu bývá nahrazováno pomlčkou. První verš obsahuje sezónní slovo – kigo. To odkazuje k ročnímu období. Například jaro charakterizuje rozkvetlá slivoň, zimu tmavá větev bez listů apod.

V poezii se uplatňují estetické ideály jako je wabi, sabi, šibumi, hosomi nebo karumi. Wabi znamená krásu starobylého, omšelého, oduševnělého nánosem let. Sabi – stesk, samota – symbolizuje melancholickou samotu, smířenost. Je to samota rozjímajícího člověka, oprostěného od starostí všedního dne. Šibumi – hořkost – doprovázející každý sladce radostný okamžik. Hosomi – štíhlost – haiku musí být „štíhlé“ a svižné, vyjádřené prostými slovy. Velká a vznešená slova překáží. Karumi – lehkost – i závažné téma má být vysloveno s prostotou a lehkostí.¹³

Haiku vyjadřuje jedinečný prožitek okamžiku, bezprostřední zachycení životní zkušenosti. Vyhýbá se soudům (úžasný, strašný) i „velkým“ abstraktním pojmům (nesmrtelnost, věčnost). Je to básnický obraz, který vyžaduje od čtenáře nejen procítění, ale i dotvoření ve vlastní fantazii. Haiku nepostrádá vtip a radost ze hry se slovy. Objevují se slovní i významové hříčky.¹⁴

Hlubší poznání poezie haiku, jejího významu a kulturních souvislostí mě vedli k myšlenkám, jak by ilustrace mohla adekvátně doplnit tuto poezii. Měla by se řídit podobnými estetickými pravidly jako celá báseň. Být lehká, svižná, zároveň procítěná. Navodit atmosféru, ale nechat se dotvořit ve fantazii čtenáře.

3 Haiga

Obrazový doprovod básní haiku se nazývá haiga. Haiga se objevuje již v dílech prvních básníků. Je přirozené, že štětec a tuš, kterými básníci psali, se hodila i na drobnou kresbu, která kaligraficky zapsanou báseň doprovodila. Ta měla různou úroveň podle schopnosti autora. Kobajaši Issa kreslí lehce načrtnuté postavičky, Josa Buson, básník a zároveň i malíř, má malby propracovanější. Malba bývá provedena jednoduchými

tahy štětce ve světlých barvách. Často se ale tématicky k básni nevztahuje. Může být komická a ironická, ačkoliv samotný text je vážný.

V pravém slova smyslu se tedy ani o ilustraci nejedná. Haiku a haiga jsou dvě autonomní díla. Příčinu můžeme vidět v tom, že haiku by mělo být samo o sobě dokonalé. Jakýkoliv další výklad, dokreslování by mohlo být vnímáno jako hrubé a neuctivé.¹⁵ Obrazovou interpretací textu by také mohl být čtenář ochuzen o zážitek vlastního prožití básně, hledání jejího smyslu.

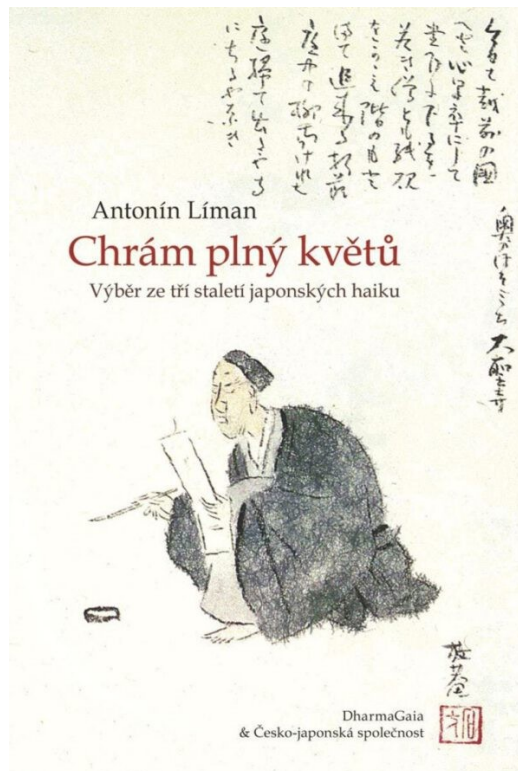
Rozkvět haigy se datuje o století později, než je vrcholné období haiku a to v malířství tzv. literátů – Bundžinů. V 17. stol končí v Japonsku období krvavých bojů a konečně nastává období míru. Ze samurajů se stávají civilní úředníci. Vzdělávají se ve filozofii, literatuře, kaligrafii a tušové malbě (suibokuga). Tušová malba byla do té doby omezována akademickými pravidly, teprve v malbě literátů dochází k individuálnímu přístupu a uplatňuje se originální rukopis autora.¹⁶

4 Výtvarný doprovod haiku v současných sbírkách

Ačkoliv se zdá, že haiku je spíše okrajovou záležitostí, v České republice se těší zájmu veřejnosti a sbírek haiku vyšlo nemálo. V různých přístupech k výtvarnému doprovodu haiku jsem hledala inspiraci pro svoji práci. Ilustrátoři volí různé výtvarné techniky – kaligrafii, fotografii, malbu barvami nebo malbu tuší.

4.1 Haiga

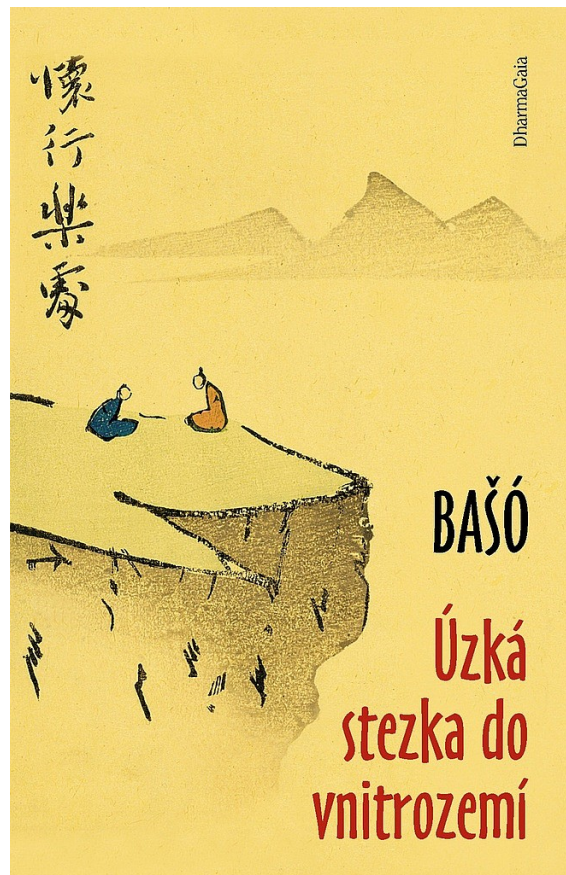
V češtině vyšlo několik knih klasických autorů haiku v překladu Antonína Límana. Kniha „Pár much a já“ v r. 1996, „Boží člověk Issa“ v r. 2006, „Chrám plný květů“ v r. 2011 nebo „Pod tíhou měsíce“ v r. 2014.

Obrázek 1: Obálka sbírky *Chrám plný květů*

Antonín Líman byl vysoce erudovaný japanista, profesor na univerzitě v Torontu a japonském Otemae. Jeho přístup k překladům je podložen hlubokou znalostí japonské historie a reálií. Se stejnou zodpovědností spolupracoval na výběru obrazového doprovodu a komentářů k němu s předními japanology a kunsthistoriky. Knihy pak čtenáře oslovují nejen krásou poezie, ale dávají mu nahlédnout do odlišného kulturního prostředí Japonska a částečně pochopit kulturně historické pozadí této tvorby.

Malby haiga doprovází básně ve sbírce „Chrám plný květů“. Ta je výběrem autorů haiku ze tří století. Haigy pochází od různých dobových autorů. Tématicky se pohybují od kreseb jednoduchých postaviček až po propracovanější tušové malby přírodních motivů typických pro východní malířství – květin, větviček bambusu, ptáků. Všechny spojuje tlumená barevnost a jemná kresba.

Obrázek 2: Obálka knihy *Úzká stezka do vnitrozemí*

Ukázkou haigy jsou také dřevoryty Kamedy Bósaie (zač. 19. stol), které byly vybrány Helenou Honcoopovou jako doprovod k vydanému cestovnímu deníku Macua Bašóa – „Úzká stezka do vnitrozemí.“ Jsou to v jednoduchých linkách načrtnuté velkolepé přírodní scenérie doplněné drobnými postavičkami.

4.2 Kaligrafie

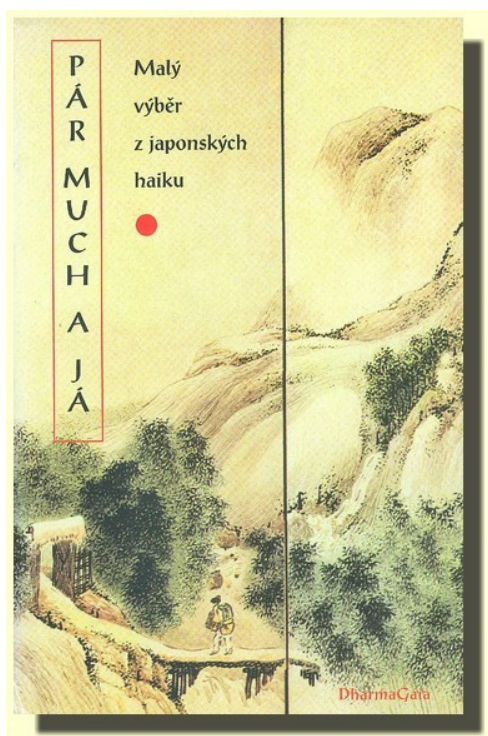
*„Slézovou růží u cesty
sežral můj kůň“*

Macuo Bašó¹⁷

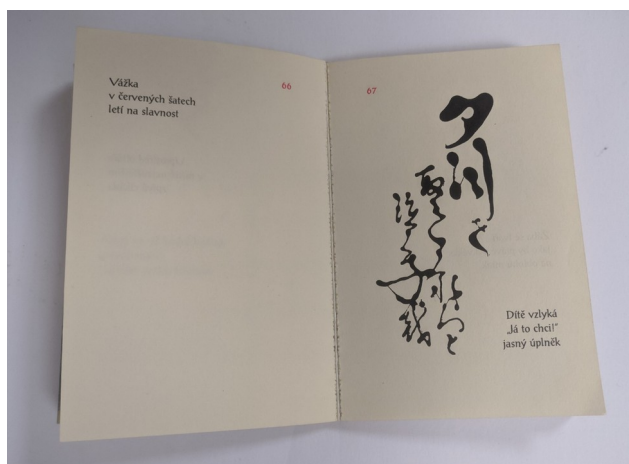
Kaligrafie – v japonštině šódó lze volně přeložit jako „cestu písma.“ Jedná se o písemný zápis, kde ale převažuje estetická složka nad sdělnou. Jedná se o umění

okamžiku, tahy lze vytvořit jen jednou. Odráží osobnost a duševní rozpoložení pisatele.¹⁸ Kaligrafie se provádí štětcem a tuší. Na podobu písma má vliv způsob vedení štětce, přítlak a poměr množství vody a tuše.

Kaligrafiemi Petra Geislera jsou doplněny básně haiku v knize „Pár much a já“. Jedná se o výběr haiku starých mistrů v překladu Antonína Límana, vydaný v r. 1996. Petr Geisler (1949 – 2009) byl japanolog, kaligraf. Jeho kaligrafie jsou uvolněné. Výraz ustupuje čitelnosti.

Obrázek 3: Obálka knihy *Pár much a já*

Obrázek 4: *Pár much a já* - kaligrafie Petra Geislera

Grafik David Pohribný navrhl střídou úpravu knihy. Básně jsou vtištěny na jemně okrovém papíře. Každé z nich je věnována jedna strana. Některé jsou na stránce i s Geislerovým kaligrafickým prepisem. Stránky jsou číslovány v horních rozích červenými číslicemi. Ty vytváří nepatrný barevný akcent podobně jako červená pečeť v tušových malbách. Kniha je brožovaná v příjemném formátu A6.

4.3 Malba

*„Rozmíchávám v šálku
standartní mletou směs
snění a probuzení“*

Jiří Hájíček¹⁹

V r. 2019 vyšla v nakladatelství Host útlá knížka – „Muž na pokraji vzplanutí“. Autorem knihy je Jiří Hájíček (1967), výtvarně ji malbami doprovodil Matěj Lipavský (1985).

Obrázek 5: Přebal knihy Muž na pokraji vzplanutí

Knihy je rozdělena podle tématu básní do dvou částí – „V kuchyni po ránu“ a „No direction home.“ Prvním tématem jsou rána doma, druhým jsou haiku psaná na cestách a v hotelových pokojích. Je to poezie civilní, neokázalá, hledající krásu v začátcích všedních dní.

Obrázek 6: *Muž na pokraji vzplanutí* - malba od Matěje Lipavského

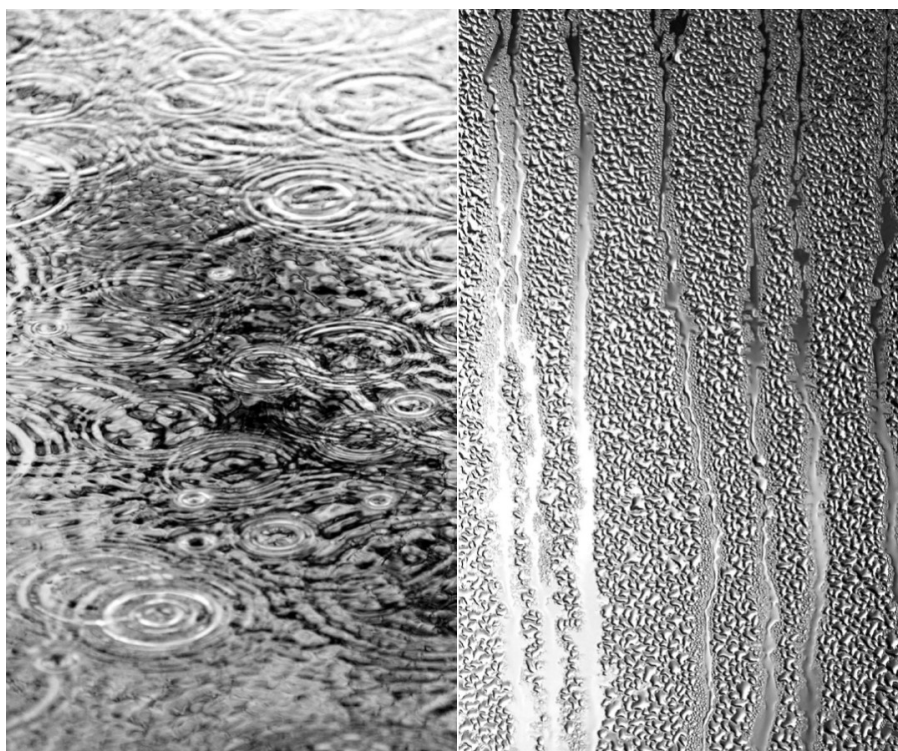
Grafička Lucie Zajíčková zvolila k básním tři malby Matěje Lipavského. První umístila za předsádku, další dvě oddělují jednotlivé části knihy. Malba nebývá ve sbírkách haiku obvyklá, ale v tomto případě do koncepce knihy dobře zapadá. Je to malba v šedomodrých tónech, barvách podobných ránům před svítáním. Věci a postavy jsou zastřené, neurčité, jen v náznaku s drobným barevným akcentem. Střídmost v počtu ilustrací působí příjemně. Malba zaujme, naladí, ale slovu je ponechán větší prostor. Kniha je svázána japonskou vazbou červenou nití, která kontrastuje s tmavomodrými deskami. Na vrchní desce je úvodní bílý text autora, který pak prosvítá přes sytě růžový přebal s jednoduchým názvem knihy v horní části. Poloprůsvitností obalu je dán výsledný barevný tón knihy, která se jeví jako červenofialová.

4.4 Fotografie

*„Děšť na sklo buší
Vodě je venku zima
Otvírám okna“*

Jiří Dědeček²⁰

V r. 2008 vyšla v nakladatelství Galén kniha haiku od Jiřího Dědečka – „Haiku haiečku“. Působivý fotografický doprovod básní pořídila fotografka Radka Ciglerová (1960).

Obrázek 7: Úkázka z knihy *Haiku haiečku*

Jedná se o jednoduché, zároveň mnohotvárné téma vody. Fotografie zachycují vodu v různých podobách od vlnek na řece po stékající kapky na skle. Černobílé podání dá vyznít liniím a kontrastům, které voda tvoří a které mají ve svém detailu až abstraktní podobu. Spojení jednoduchého, všedního tématu s hlubokou symbolikou výborně koresponduje s filozofií haiku.

4.5 Malba tuší

Malbu tuší jako doprovod básnických sbírek haiku zvolili dva autoři – Jiří Straka a Daniela Renčová.

4.5.1 Jiří Straka

*„Výtržen ze sna -
tikot tisíců hodin -
zvuk kapek deště.“*

Jakub Zeman²¹

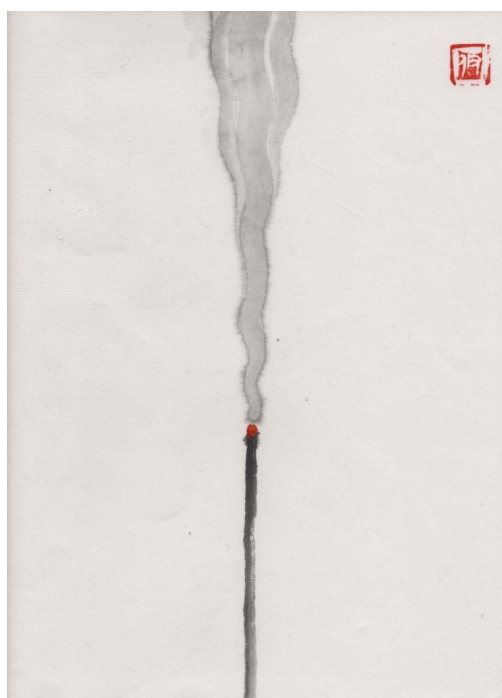
Knih „108 Haiku“ vyšla r. 2017 v nakladatelství Kant. Autorem haiku je japanolog Jakub Zeman. O ilustrace do své knihy požádal Jiřího Straku. Jiří Straka (1967) je sinolog. Po studiích na filozofické fakultě odjel do Číny, kde na Ústřední akademii výtvarných umění v Pekingu studoval v ateliéru tradiční tušové malby. Se svou čínskou manželkou A Qui střídavě žije a tvoří v Praze a v Pekingu.²²

Obrázek 8: Haiku 108

Ve svých dílech využívá klasickou východoasijskou techniku malby tuší, ale námětově zůstává evropským malířem. Věci z běžného života (psi, dráty, stavební materiál) monumentalizuje jednak použitím velkého měřítka, jednak ušlechtilou mistrovsky zvládnutou malbou tuší. Straka pracuje v sériích obrazů např. Psi, Pírka, Kabely a dráty, Komáři. Bravurně dokáže vytvořit škálu šedí, jimiž dosahuje překvapivě realistického dojmu, jaký bychom očekávali od černobílé fotografie. Velký bílý prostor obrazu dává jedinečně vyznít vyobrazenému detailu reality. V některých obrazech používá Straka červené barvy, která i v malém množství upoutává pozornost a zbystřuje divákovu citlivost.

Spolupráce autorů Zemana a Straky dala vzniknout půvabné knížce „Haiku 108“. V souladu s tématem zvolili autoři střídou formu bílých nelesklých desek s nápisem haiku v kaligrafické formě. Vazba je japonská s viditelným prošíváním červenou nití. Červená barva je přítomna v knize jen v drobném akcentu. Ať jde o červenou předsádku, prošívání vazby, tradiční pečetě nebo drobnou skvrnu v malbě.

Obrázek 9: Haiku 108 – ilustrace Jiří Straka

Některé strany se dají rozevírat do širšího formátu. Vzniká tak nutnost zpomalit prohlížení, přichází očekávání a čas na vnímání obrazu. Obraz zabírá dvě třetiny celkového formátu a je odlišen od zbytku stránky jemným našedlým tónem. Malba je minimalistická. Námětem jsou drobní živočichové, sklenice vody s mřou nebo stonek rostliny. Neostré rozpijené kontury a jemné nuance tušové barvy se stávají ekvivalentem básní. Stejně tak jako několik slov, dokáže i několik linií v nás vyvolat silný dojem a vnést nás do poetické atmosféry.

4.5.2 Daniela Renčová

*„Jakoby se jí z úst
sypala haiku -
kukačka“*

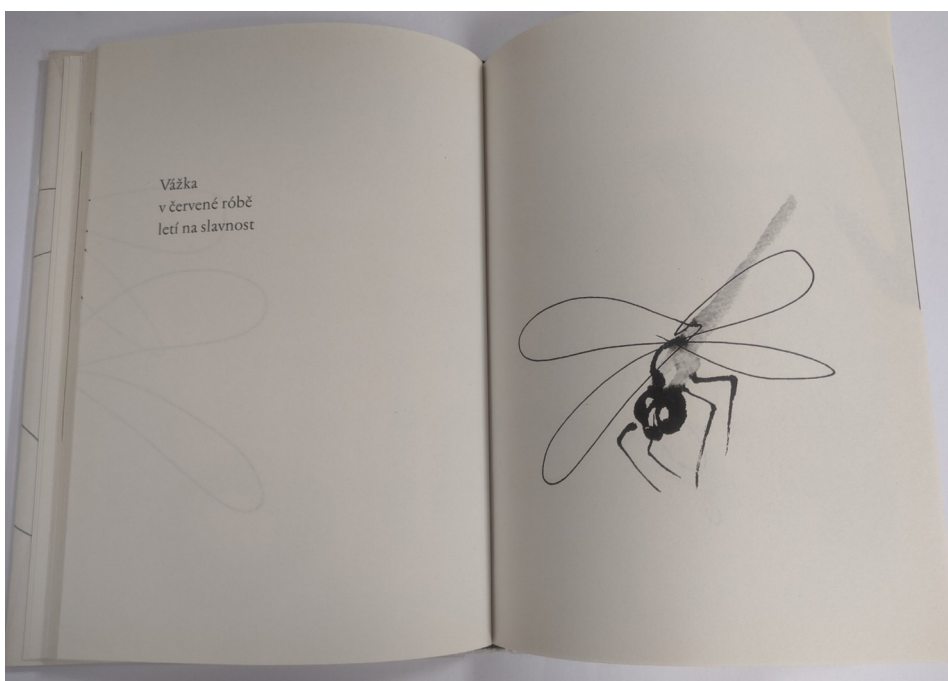
Kobajaši Issa²³

Daniela Renčová, tvořila kolekci ilustrací ke sbírce haiku Kobajaši Issy jako svou bakalářskou práci na Západočeské univerzitě v Plzni. Díky tomu můžeme dobře sledovat její východiska a myšlenky, které ovlivnily pojetí ilustrací v knize. Knihu vydalo nakladatelství Argo v r. 2014.

Obrázek 10: Přebal knih *Oči vážky* a *Krůpěj rosy*

Autorka našla svůj osobitý styl ve spojení tušové malby štětcem a kresby perem. Malba se většinou sestává z několika tušových skvrn, rychlá svěží kresba dodává kompozici energii. Celý obraz zůstává minimalistický, vyznívá jako symbol nebo kaligrafický zápis. Renčová pracovala se štětcem a tyčinkovou tuší na rýžovém papíře. Autorka netvořila jen ilustrace, ale i celá vizuální podoba knih je jejím dílem. Rozhodla se rozdělit básně do dvou knih – „Krupěj rosy“ a „Oči vážky“. Inspirovala se symbolikou jin a jang – první kniha má bílou, druhá černou obálku. Společně jsou vloženy do černého pouzdra s obrazem zenového kruhu na přední straně.

Obrázek 11: Krupěj rosy - ilustrace Daniela Renčová

Ilustrace jsou umístěny na stránkách v různém úhlu, velikosti a výšce v závislosti na postavení textu a atmosféře básně. Básně jsou děleny dvojstranou, kde je použitý fragment ilustrace – zvětšené, zmenšené, natočené nebo zmnožené.²⁴ Jsou úvodem k další straně, kde je ilustrace již celá. Za tuto knihu obdržela autorka cenu Vojtěcha Preissiga od Spolku českých bibliofilů v soutěži „Nejkrásnější kniha roku 2012“.

*„Květy sakur -
Včera jsi na ně nedosáh
Dnes po nich šlapeš“*

Eva Límanová²⁵

V roce 2014 vyšla kniha původních haiku Evy a Antonína Límanových nazvaná „Když ztichnou mobily“. Ilustracemi tuto knihu doprovodila Daniela Renčová. Některé ilustrace jsou celostránkové, jiné jsou na stránce společně s textem. Autorka někde nechává rozeznít jeden motiv na více stranách. Ilustrace jsou často vytvořeny jen jednoduchými štětcovými tahy. Méně oproti prvním knihám se vyskytuje doplnění perokresbou. Mnohem více vyniká krása jednoduchého, přesto velice přesného gesta. Každý tah, každá skvrna má své pevné místo, nic není nadbytečné. Tuš rozehrává na papíře svá kouzla a ukazuje své půvaby. Autorka u některých ilustrací používá i červenou barvu, ale jen velmi střídmě. Jde opět o velice zdařilé propojení textu haiku a ilustrace. Svými principy jednoduchosti, redukcí prostředků, ale zároveň hutností obsahu jsou si blízké a navzájem se výborně doplňují.

Haiku, několik řádků, které rezonují v duši čtenáře. Ten si dotváří obrazy ve své mysli, vychutnává zvuk slov, objevuje skryté významy, odhaluje náznaky, dvojsmysly. Haiku je silný autentický prožitek vtěsnaný do slov.

Ilustrace k těmto básním by měla s nimi v tomto rezonovat. Něměla by být příliš popisná a doslovná. Jejím úkolem je navodit atmosféru, naladit čtenáře, nechat ho slova procítit, dotvářet.

Z průzkumu publikací pro mě vyplynulo, že pocitově nejbližší k haiku má černobílá fotografie a malba tuší. Fotografie, stejně jako haiku zachycuje jedinečný okamžik. Chvilí, která ihned mizí v toku času. A ani ona není náhodným úspěchem. Fotograf, aby dosáhl dokonalosti, musí léta trénovat a zkoušet.

Tušová malba pro mě ale znamená ještě větší přiblížení k poezii haiku. Štětec a tuš byly nástroji, které třímali v ruce již staří japonští básníci. Žádný výtvarný prostředek

nemůže být jednodušší. A přesto je tuš schopna vytvářet vrstvy šedí od průhledné až po hlubokou čern, vykreslit věci reálně i v náznaku. Umělec ji umí udržet pod kontrolou v jemné lince, nebo ji nechá volně se rozpíjet do jemných nuancí šedi, do charakteristických rozřepených okrajů na savém papíře. Dokáže zachytit jemnost i hrubost povrchů, průsvitnost i tíhu. Dokonalost slov haiku i tušové malby spočívá v úspornosti, skromnosti a přesto schopnosti velkého emocionálního účinku.

Praktická část

Jako praktickou část své diplomové práce jsem si zvolila ilustrace k antologii básní haiku českých a slovenských autorů v technice malby tuší. Rozhodla jsem se pro tuto techniku z několika důvodů. Prvním z nich je kulturní propojení haiku a malby tuší. Oboje jsou tradičními uměleckými obory ve východoasijské kultuře. Druhým důvodem je snažší a levnější reprodukce, než by byla u barevného doprovodu. Editoři – Pavel Martinec a Katka Soustružníková po konzultaci dali přednost černobílému zpracování. Líbilo se jim propojení konkrétních i abstraktních forem. Přáli si, aby jedna ilustrace byla přiřazena k jednomu autorovi básně. Požadovali celkem devatenáct prací. Na obálku a předsádku pak navrhli použít detaily z jednotlivých ilustrací.

S prací s tuší jsem měla nějaké zkušenosti, ale teprve hlubší studium mě posunulo dál v používání této techniky. Hledala jsem inspiraci jak v tradiční tušové malbě, tak i v dílech západních umělců. Zkoušela jsem možnosti tuše podle návodů a nacházela nové podněty na základě experimentů s podkladem a nástroji.

5 Tušová malba

Malba tuší se zdá být velmi jednoduchou, ale její ovládnutí vyžaduje nemalé úsilí a čas. Největší úskalí v této technice je nemožnost korekce. Tuš se nedá přemalovat ani gumovat. Je třeba přesně odhadnout množství tuše, vody, chování štětce i podkladu. Dokonalá znalost motivu a neustálé procvičování pak vedou k jistotě v tahu, který musí být perfektní hned napoprvé.

Znalost tušové malby přichází z Číny. Její počátky jsou spjaty s kaligrafií. Ta byla ve východní kultuře vysoce oceňována a byla součástí vzdělání a výchovy. Nekonečný nácvik jednotlivých tahů vedl k dokonalé jistotě ruky i oka. Rozhodnost nebo váhavost, přesnost, uměřenost nebo ležérnost ukazovala podobně jako v západní grafologii na charakter tvůrce.

V tušovém malířství byla ustanovena řada pravidel jak používat štětec a tuš. Byla vytvořena celá soustava tahů, úderů štětce, které se používaly pouze určitým způsobem

– na zkřivené větve, listy bambusu, okvětní plátky pivoňky apod.²⁶ Mnohé tahy byly označovány i poetickými názvy jako např. tah konopného vlákna, tah tesání sekerou nebo tečka rodiny Mi.

Cílem adepta malířství nebyla originalita a nalezení vlastního stylu. Byla to snaha, co nejlépe napodobit svého mistra. Pokora k tradici, bravurní zvládnutí techniky, citlivé pozorování a maximální soustředění vedly umělce k mimořádným výkonům.

Pro japonskou tušovou malbu jsou charakteristické dva principy – princip prázdné plochy a asymetrie. Prázdna plocha má v kompozici stejně důležité postavení jako plocha zaplněná. Je to prostor pro diváka, pro jeho fantazii, domýšlení, svobodné nadechnutí a prožití.

Asymetrii nalézáme nejen v malířství, ale i v jiných japonských uměleckých oborech jako je úprava zahrad, aranžování květin, architektura nebo keramika. Symetrie byla považována za vyumělkovanou a nepřirozenou.

6 Tuš v západním umění

Západ se ve své historii v mnoha případech inspiroval východním uměním. Známe například díla impresionistů ovlivněných japonským dřevořezem. V moderní době to byla ale spíše kaligrafie, která upoutala pozornost západních umělců. Spjoval je zájem o gesto malíře – kaligrafa, které bezprostředně vyjadřuje emoce a osobnost. Jako příklad lze uvést díla umělců Hanse Hartunga, Franze Klinea nebo Jacsona Pollocka. Často se zájem umělců rozšiřoval i o filozofické učení Východu – především o filozofii čínského taoismu a zenového buddhismu, které kladou důraz na meditativní aspekty tvorby. Mezi takové umělce patřil Mark Tobey nebo Marc Rothko.²⁷

U nás je zájem o východní umění spojován s několika výstavami kaligrafie uskutečňovaných od 60tých let 20.stol. Z výtvarníků, kteří se inspirovali kaligrafií, je nejznámější Zdeněk Sklenář. Tušová malba ale na rozdíl od kaligrafie zůstávala spíše na okraji zájmu. Nejčastěji se setkáváme s tušovou malbou na stránkách dětských knih v ilustracích Mirko Hanáka.

6.1 Mirko Hanák (1921 – 1971)

V letech 1945 – 1949 studoval na Vysoké škole uměleckoprůmyslové u prof. J. Nováka. Ilustroval přes 170 knih převážně s přírodní tematikou.

Obrázek 12: Ukázka práce Mirko Hanáka

Mirko Hanák jako by byl předurčen v technice tušové malby vyniknout. Dokonalá vizuální paměť, schopnost zachytit podstatu a úcta k přírodě a jejích tvorům ho duchovně spojují s malíři Východu. Mirko Hanák se věnoval lovu. Stopování, čekání, pozorování, místa, která „procházkář“ nezná, mu umožňovaly bezprostřední prožitek a až meditativní pohroužení, které se v jeho díle odráželo.²⁸ Sám pak o své práci prohlásil:

„Je mnoho lidí, kteří milují přírodu a neběhají s flintou po lese, ale tvrdošjně lpím na zjištění, že jsou chvíle a místa, ne kterých se setkávají jen lovci. Vím zcela bezpečně, že nebýt pušky, celá moje práce by se jistě ubírala jinými cestami!“²⁹

Hanáková technika spočívala v lehce nahozené barevné skvrně, doplněné jistými černými tušovými tahy.

7 Prostředky tušové malby

7.1 Štětce

Na tušovou malbu se používá celá řada štětců, které jsou většinou kulaté. Zhotovují se kolem ústředního jádra chlupů (z jelena, kozy, králíka nebo vlka), k němuž se přidávají další chlupy, aby se dosáhlo žádaného tvaru a velikosti. I v těch největších velikostech má většina z nich ostrou špičku, což umožňuje velmi jemnou manipulaci. Někdy se v malbě užívá i roztřepená bambusová větvička na sušší tenké tahy.

Rozdíl v západním a východním malířství je ve způsobu, jak umělec drží štětec. Podle východní tradice se štětec drží kolmo k vodorovnému podkladu. Násadka je sevřena mezi palec a prostředník, dlaň se jí nedotýká. Podobu linky tak ovlivňuje pevnost stisku, pozice prstů, pozice zápěstí a paže, tlak na vlákna, rychlost tahu. Malíři využívají ze štětce hlavně špičku a střední část. Horní část slouží jako zásobník tuše.

7.2 Papíry

Jako podkladu se používá papír nebo vzácnější hedvábí. Tento papír je znám pod jménem rýžový, je velmi savý, ale také velmi tenký. Proto se dokončená malba musí podlepovat, aby zůstala trvanlivější. Rozlišuje se přírodní (neklížený) a zralý papír (upravovaný).

7.3 Tuše

Klasická tuš používaná na kaligrafii a pro tušovou malbu je slisována do tenké tyčinky. Tuš se míchá z rozemletých sazí (získaných při nedokonalém spalování borového dřeva nebo oleje v malých hliněných lampách) a směsi rybího a pergamenového klišu. Tyčinky se vtlačují do dřevěných forem, v nichž vysychají. Bývají často krásně zdobené a stávají se dárkovým nebo sběratelským předmětem. Čím je tuš starší, tím je

kvalitnější. Kromě černé mohou mít tuše i jiné barvy jako je modrá nebo fialovočerná, hnědá a žlutavě černá.

V dnešní době jsou čínské tuše většinou suspenzemi uhlíkového pigmentu v šelaku nebo v syntetických pryskyřičných pojivech. Čínská tuš je k dostání také tekutá v lahvičkách.³⁰

7.4 Třecí kámen

Třecí kámen bývá často z tvrdé a hladké černé břidlice. Má tvar kruhu nebo obdélníku s malou prohlubní. Bývá zdoben řezbou a stává se tak stejně jako tuš sběratelským předmětem. Tyčinka tuše se v několika kapkách vody obrušuje o kámen, dokud není malíř spokojen s její hustotou a barvou. Tato fáze umožňuje se uvolnit a připravit mysl na budoucí práci.

7.5 Technika

V prvních kapitolách učebnic tušové malby se setkáváme především v nácvičku jednotlivých tahů. Na tenké čáry a body používáme jen špičku štětce, na široké a střední čáry špičku štětce ohneme. (spící štětec). Množství vody stopu také ovlivňuje. Na roztřepené okraje se používá štětec sušší, naopak na hladkou stopu štětec mokrá. Tenké nepravidelné tahy mohou být kresleny roztřepenou bambusovou tyčkou. Pokud pracujeme s tuší a barvou, máme možnost „stínování“, kdy se štětec namočí do tuše a špička do barvy. Jedním tahem tak vzniká dvojbarevný efekt.

Ke klasické tušové malbě patří pečet'. Pečetí bývá na obraze i několik a bývají zakomponovány do obrazu. Tradiční červená barva vytváří akcent k monochromatické malbě. Pečetě měly funkci podpisu, ale nemusely obsahovat jen jméno, mohly být osobní značkou, krédem umělce. Nejstarší pečetě byly vyrobeny z jílu, později se vyráběly z nejrůznějších materiálů – bronzu, jadeitu, zlata, slonoviny, nefritu atd.³¹

8 Vlastní realizace

Kniha, kterou jsem měla ilustrovat, obsahuje básně od devatenácti autorů. Ke každému autorovi bylo potřeba vytvořit jednu ilustraci. Na počátku jsem přečetla všechny básně. U některých se mi ihned vybavila vizuální představa. Takové jsem si označila a pracovala s nimi. Mým cílem bylo doprovodit básně jednoduchými monochromatickými malbami. Chtěla jsem využít rozpíjení tuše, pracovat s jejími efektními proměnami. Námět měl korespondovat s básní, měl být nekomplikovaný, někde využívat náznak, nebýt doslovným přepisem reality. Dávat divákovi možnost si domýšlet a dotvářet celek. Snažila jsem se pracovat s lehkostí a přesto s vážností, kterou ve mně báseň vyvolávala.

9 Experiment

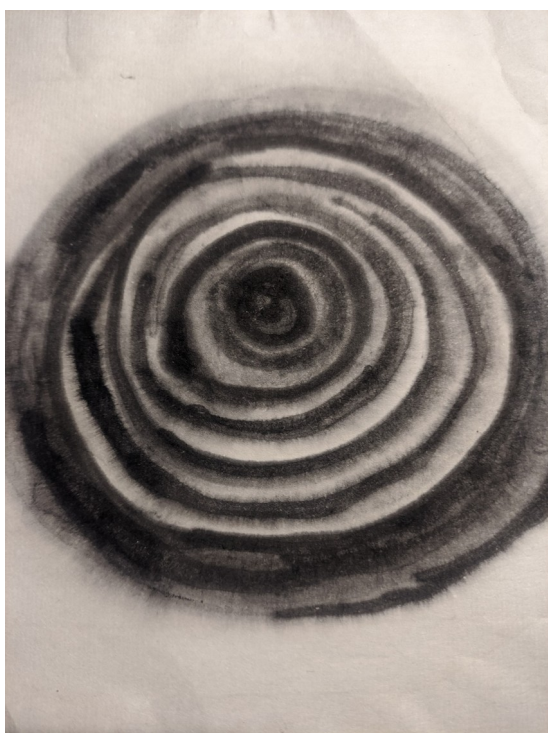
V první fázi práce jsem se seznamovala s technikou. Zkoušela jsem různé tuše, štětce a podklady. Nejprve jsem pracovala s obyčejnou školní tuší a akvarelovým papírem s jemným zrnem. Tuš měla po zaschnutí šedavo nahnědlý tón. Ten dodával ale malbě na zajímavosti. Vypadala omšele a starobyle.

V další fázi jsem pracovala s tradičním rýžovým papírem a čínskou tuší v lahvičce. Ta měla hluboký černý odstín, který zůstával i po zaschnutí. Podle množství použité vody se dalo dosáhnout jemné sotva viditelné šedé. Rýžový papír je velmi savý a tuš se na něm dobře rozpívá. Efekty, které při tom vznikají jsou nádherné. Tenkost papíru ale nedovoluje opravy, přemalování nebo jiný hrubší zásah. Často se také zkroutí a malbu je třeba v konečné úpravě podlepotat.

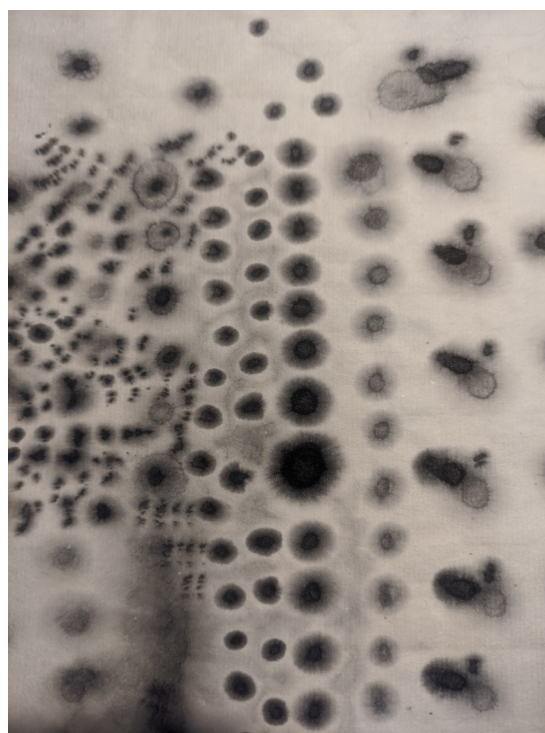
Tyčinková tuš se mi zprvu neosvědčila. Chyběl mi třecí kámen a jiným způsobem se mi nedařilo tuš rozetřít do jemné požadované konzistence.

Nakonec jsem se rozhodla pracovat s tekutou čínskou tuší, jemnozrným akvarelovým papírem a čínskými štětci. Občas jsem malbu doplnila perokresbou.

Využívala jsem techniku rozpíjení do mokrého podkladu. Nechávala jsem tuš usychat v jejích charakteristických skvrnách. Někde jsem ji roztírala suchým hadříkem a tím dosáhla dynamických do ztracena vyznívajících čar. U některých ilustrací jsem ihned po uschnutí motivu stírala tuš hadříkem. Tímto způsobem zůstávaly na papíře jen obrysy předmětu a celý obraz vyzníval spíše jako grafický tisk na zatónovaném podkladu.

Obrázek 13: Experiment 1

Obrázek 14: Experiment 2

10 Grafická úprava knihy

Finální vzhled knihy vznikl ve spolupráci s editory Pavlem Martincem a Katkou Soustružníkovou. Nejprve jsem navrhovala na první stranu jednoduchý tvar vyplněný rozpitou tuší. Nakonec jsme se ale rozhodli použít jednu z ilustrací s motýli, která lépe koresponduje s ostatními ilustracemi použitými v knize. Motiv odlétajících motýlů jsme zvolili i kvůli symbolice. Kniha je věnována Antonínu Límanovi, japanologovi a velkému znalci haiku, který zemřel v r. 2018. Jeho manželka Eva Límanová vydání sbírky finančně podpořila a je jí poděkováno v úvodu knihy. Stejně tak i název „Šálek dál hřeje dlaně“ má odkazovat k velkému přínosu Antonína Límana k rozšíření povědomí o básních haiku a k inspiraci pro oddané pokračovatele.

Obrázek 15: Kniha - obálka

Kniha je rozměrově drobná. Má formát A6. První strana je jemně zatónována do hnědé, která působí příjemnějším dojmem, než by měl kontrast černé a bílé. Následuje předsádka s drobnými šeríkovými kvítky. Kniha je členěna do devatenácti oddílů podle autorů básní. Každý básník je uveden krátkým medailonkem. Jako podklad pro medailonek slouží stejný motiv odlétajících motýlů jako na titulní straně. Následuje ilustrace k jedné z básní daného autora.

Přírodně zatónovaný papír sbírky působí příjemně. Tvrdé kontrasty černé a bílé jsou zjemněny. Kniha budí dojem starobylosti. Láká čtenáře začíst se nad šálkem čaje a nechat plynout vnější svět svým tempem vpřed.

Obrázek 16: Kniha - ukázka vnitřní úpravy

11 Ilustrace v knize

*Přepřula kachna –
vidím se na hladině
celý zmačkaný.*

Roman Szpuk

Obrázek 17: Ilustrace - Kachna

*Prásknutí dveřmi –
vystřížení motýli
letí do kouta.*

Katka Soustružníková

Obrázek 18: Ilustrace - Motýli

*bože tak starý
že už nemá
kam zajít na návštěvu*

Jan Frolík

Obrázek 19: Ilustrace - Stáří

*Uprostřed stolu
sklenička od hořčice
První sněženky*

Jiří Hort

Obrázek 20: Ilustrace - Sněženky

*Dlouho nepršelo
ale vlaštovka má zobáček
plný bláta*

Radek Štěpánek

Obrázek 21: Ilustrace - Vlaštovky

*šest hodin ráno
do mého snu vstoupila
staniční sestra*

Petr Závrauský

Obrázek 22: Ilustrace - Staniční sestra

Práce na této knize byla pro mě velkým přínosem. Bylo pro mě velkou motivací, že se nejednalo o „práci do šuplíku“, ale o práci na jejímž konci byla nakladatelstvím vydána kniha. Výrazně se prohloubila má dovednost práce s tuší. Ne u všech ilustrací se mi podařilo dosáhnout vytyčeného cíle. Některé sklouzávají k přílišné popisnosti a nepůsobí v jednotě s knihou. Mnohé ale považuji za zdařilé. Podařilo se mi v nich zachytit atmosféru básně, zároveň zůstat spíše u náznaku a dojmu. Z práce na knize si nejvíce cením nabytých zkušeností a dovedností.

Didaktická část

V didaktické části práce jsem se zaměřila na vytvoření výtvarné řady, která by námětově souvisela s poezií haiku a tušovou malbou. Má žáky rámcově seznámit s kulturou Japonska, její odlišností nebo naopak spojitostí s naší vlastní kulturou. Může navazovat na výuku literatury, zeměpisu, dějepisu nebo dějin umění. Ideálně bych ji zařadila jako program pro výuku v přírodě nebo výjezd do plenéru. Řada je koncipována pro žáky prvního stupně ZUŠ, ale mohla by sloužit pro výuku žáků střední školy nebo dospělých.

Cílem řady je vyzkoušet si základy tradiční tušové malby. Pracovat s tradičními nástroji – tyčinkovou tuší, třecím kamenem a rýžovým papírem. Experimentovat s tuší, jinými podklady a nástroji. Nalézat nová řešení na základě takto získaných zkušeností. Na komparaci děl z východního a západního kulturního okruhu si uvědomit rozdílnost postojů k jednomu tématu. Obohatit tak svůj názor o jiný pohled. Při práci v přírodě posilovat smyslové vnímání, rozvíjet všímavost a úctu ke krásám krajiny a přírodních prvků.

Jednotlivé úkoly výtvarné řady jsem nechávala vypracovat svou jedenáctiletou dceru Veroniku. Inspirací mi byla kniha básníka Bašóa – Úzká stezka do vnitrozemí. Bašó v doprovodu svého žáka Soty putuje krajinou Japonska. Zaznamenává postřehy z cesty a doplňuje je svými haiku. Prázdninové putování matky a dcery se odehrává v mnohem omezenější verzi, přesto má přínos ve zpomalení tempa a vymezení času k tvůrčí činnosti, k lepšímu poznávání se navzájem.

12 Výtvarná řada

Skladbu více výtvarných prací v jeden celek nazýváme výtvarnou řadou. Je tvořena krátkými a srozumitelnými úseky, které rozvíjí námět nebo výtvarný problém. Úlohy na sebe logicky navazují a krok po kroku stoupá jejich obtížnost. Jsou často využívány na základních školách, kde malá časová dotace, nesourodost a velký počet žáků ve

skupině neumožňuje práci na náročných projektech. Žáci si zvolna, postupně osvojují problém, hlouběji se nad ním zamýšlí a hledají jeho řešení.

Stavba řad se odvíjí několika způsoby podle přístupu učitele k danému námětu nebo výtvarnému problému. Výsledkem může být výtvarný cyklus, metodická, tématická nebo srovnávací řada.

Výtvarný cyklus využívá jednoho společného námětu, kde v jeho rámci si žák hledá vlastní výtvarný nápad. Výsledkem pak může být cyklus grafických listů, maleb, výtvarných etud.

Metodická řada se od výtvarného cyklu odlišuje gradací jednotlivých kroků. Zpracovává výchozí podnět až do konečné realizace díla. Příkladem takové metodické řady může být postup od studijní kresby, přes stylizaci po zpracování v materiálu.

Tématická řada negraduje výtvarné či jiné otázky, ale hlouběji se zabývá samotným námětem. Zkoumá skutečnost z několika stran, sleduje podoby, vlastnosti, otázky a zpracovává je mnoha výtvarnými způsoby. Výsledkem je řada artefaktů volně spojených jedním tématem.

Ve srovnávacích řadách učitel sleduje zvolený výtvarně výchovný problém z psychologického, typologického, didaktického nebo jiného pohledu a srovnává je se svými předpoklady.³²

Pro svoji práci jsem zvolila jednoduchou metodickou řadu. Technika i tematika byla pro dceru zcela nová. Bylo potřeba postupovat od základního osvojení si techniky malby tuší k náročnějším úlohám. Vzhledem k věku jsem volila méně složité úkoly, které byly dobře srozumitelné, zároveň dostatečně zajímavé. Soustředila jsem se na prožitky, ozvláštnění prázdninových dnů výtvarnou činností, změnu náhledu na skutečnost prostřednictvím umění.

13 Návaznost na RVP pro základní umělecké školy

Zadání podporuje tyto očekávané výstupy:

„Žák přistupuje k tvorbě poznáváním a sebepoznáváním, podle svých individuálních schopností si stanovuje dílčí cíle, které dokáže realizovat.

Poznává a vědomě používá obrazotvorné prvky plošného i prostorového vyjádření (bod, linie, tvar, objem, plocha, prostor, světlo, barva, textura atd.), jejich vlastnosti a vztahy (shoda, podobnost, kontrast, opakování, rytmus, dynamika, struktura, pohyb, proměna v čase atd.) a jejich účinky dokáže porovnat a zhodnotit.

Vnímá smyslové podněty a vědomě je převádí do vizuální formy prostřednictvím výtvarného jazyka, inspiruje se fantazií nebo realitou, komponuje tvarové, barevné a prostorové vztahy, proměňuje běžné v nezvyklé.

Aktivně se seznamuje s historií a současností výtvarného umění, orientuje se v uměleckých slozích a směrech, používá základní výtvarné pojmy, na základě individuálních zkušeností a diskuzí si utváří vlastní výtvarný názor.

Respektuje odlišné výtvarné názory a individuálně si vybírá podněty z různých oblastí světové kultury.“³³

14 Zadání 1 – Seznámení s tuší

Inspirace:

Obrázek 23: Pa-ta šan-žen – Pták a skála

Obrázek 24: Joannes Fijt – Ptačí koncert

Motivační otázky: Obě díla pocházejí ze stejného období (17.stol). První je dílem čínského malíře, druhý dílem malíře holandského. Zkus oba obrázky porovnat. V čem se liší, v čem jsou si naopak podobné? Čeho chtěli autoři obrazů dosáhnout? Jaké prostředky použili? Zjisti podle literatury, jak asi postupoval čínský malíř.

Didaktický cíl: Uvědomit si rozdílné cíle malířů – vystihnout podstaty motivu u východních malířů oproti snahy o realismus u západních. Porovnání práce s kompozicí (volná bílá plocha x zcela zaplněné plátno), zvolené barevnosti (černobílé x barevné), práce s textem (doplňující text s pečeti x bez textu). Návčik techniky malby tuší pomocí návodu v knize.

Výchovný cíl: Zamyšlení se nad různými přístupy k jednomu tématu, kdy není jen jedno „správné“ řešení. Vyhledávání informací o postupu techniky tušové malby.

Pomůcky: Několik druhů papírů (akvarelový, náčrtníkový, rýžový, tyčinková tuš, štětce, třecí kámen, knihy: Čínská malba štětcem a Malba v čínském stylu

Časová dotace: 1h – 1, 5 h

Úkol: Nacvičuj techniku tušové malby, zkoušej různé tahy štětce, údery. Používej štětec mokry i suchý, s ředěnou i neředěnou tuší. Vyzkoušej si kresby dle návodu v knize.

Reflexivní otázky: Jak se ti práce dařila, s jakými problémy jsi se potýkala? Co nového jsi se o technice malby tuší dozvěděla?

Reflexe vyuč.hodiny – Seznámení s tuší

Odpovědi na motivační otázky: „Liší se v tom, že je první takové decentní – pták a prázdná. Ve druhé malbě je ptáků hodně a je to výraznější. Není tam žádné bílé místo. Líbí se mi spíš ten čínský, druhý mi připadá přeplácáný. Malíř chtěl namalovat ptáky podle skutečnosti. První není úplně podle skutečnosti, je to jemné, decentní. Je tam pěkně vidět podpis. První je namalován tuší a druhý olejovými barvami nebo temperami.“

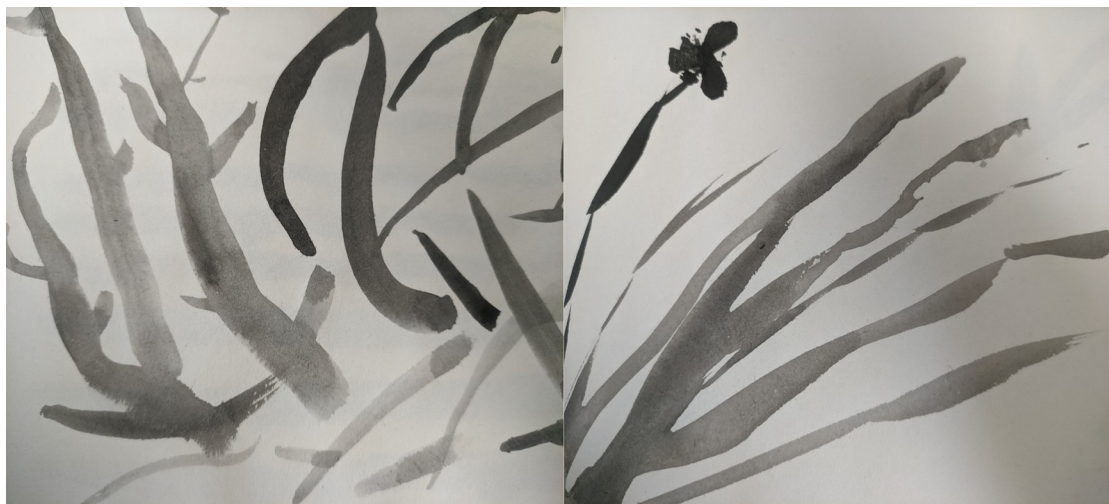
Obrázek 25: Dcera při malbě

Obrázek 26: Sada

Odpovědi na reflektivní otázky: Bylo těžké vystihnout květinu podle knihy. Myslím, si, že mé výsledky byly docela pěkné – ušlo to. Líbilo se mi kreslit tuší. Dozvěděla jsem se, k čemu se používá třecí kámen. Zaujala mě kompozice – prázdná a plná. Malovat štětcem šlo velmi lehce.

Reflexe hodiny: Sadu potřeb na malování tuší dostala dcera ten den jako dárek. Vše bylo nové a zajímavé. Malba se dceři dařila, neměla problém s roztíráním tuše ani s prací se štětcem. Velmi rychle pochopila jednotlivé tahy. Dokázala pojmenovat principy kompozice. Výtvarnou činnost jsme doplnily četbou haiku i knihy „Úzká stezka do vnitrozemí.“

Obrázek 27: První pokusy

15 Zadání 2 – Tušení - experiment

Inspirace:

Obrázek 28: Liu Zijian - Ink and wash no 2

Liu Ziijan (1956) je současný čínský umělec, jehož malby jsou tvořeny tuší. S tou nakládá velmi volně. Používá širokých štětců, různých mřížek, tuš obtiskává nebo gumuje.

Motivační otázky: Obraz Liua Ziijana je vytvořen tuší, ale výrazně se od předchozí ukázky „Ptáka a skály“ liší. Zkus pojmenovat v čem. S jakými prostředky autor pracuje? Co ti obraz připomíná? Co nového v technice malby tuší Liu Zijian přináší?

Výchovný cíl: Rozvoj kreativity prostřednictvím experimentu. Zvyšování citlivosti na podněty, které mohou stát na počátku další tvorby.

Pomůcky: Velký papír A3, množství nástrojů – hadříky, houbičky, hřeben, pěnová tiskátka, mřížky apod., tekutá tuš.

Časová dotace : 1 – 1,5h

Úkol: Vytvoř kompozici s použitím tuše a různých nástrojů. Zkus v obrázcích najít skrytá – tušená poselství. Můžeš je i tužkou dokreslovat.

Reflexivní otázky: Jaký nový postup jsi pro sebe objevil? Co bylo největším překvapením? Co jsi v obrázcích našel, jaké tušené věci jsi našel? Má nějaký význam takto si „hrát“?

Reflexe zadání 2 – Tušení

Odpovědi na motivační otázky:

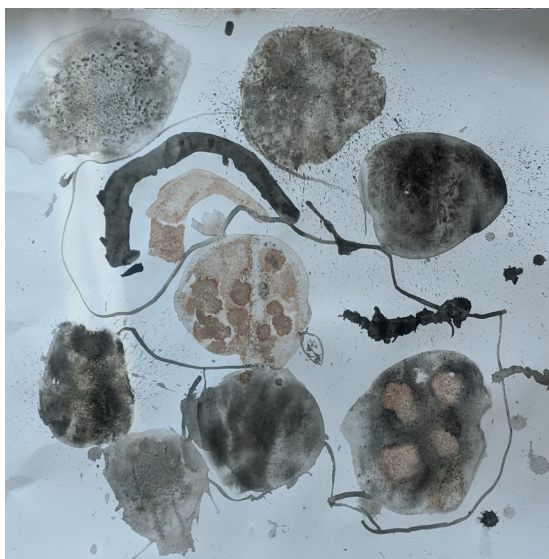
Jak se obrazy od sebe odlišují?

„Obraz se od prvního liší tím, že je abstraktní. Pak také sytostí tuše – někde je jí hodně, někde vůbec. Je hodně zaplněný. Někde vypadá, jako by byl naspreyovaný.“

Co v tom vidíš?

„Vidím v tom meditujícího pána s legohlavou, hřeben, krajinu s květinami nebo hromadu zvířat, kolo od traktoru nebo koláč a dudy. Je to bláznivá směska.“

Odpovědi na reflexivní otázky: „Jednou se mi podařilo udělat na tuši bublinu a tu pak obtisknout na papír. To bylo zajímavé. Líbilo se mi taky rozpíjení. Už jsem to dělala několikrát, ale pořád mě to baví. Výsledek mi připadá jako nějaká chemická továrna se stroji a výbuchy. Experimentování je vždycky zajímavé a přivádí nás k novým poznatkům.“

Obrázek 29: Tušení 1

Reflexe vyučovací hodiny: Dcera pojala zadání expresivně. Zkoušela obtiskovat různé materiály, zapouštět barvy do vlhkého podkladu. Pracovala náhodně bez jakéhokoliv plánu. Její dva sourozenci, kteří se přidali, postupovali opatrněji s větším prožíváním změn, které se na papíře odehrávaly. Navzájem od sebe nápady kopírovali, ale výsledek přizpůsobovali svému naturelu. Zapouštění tuší působilo na děti až magicky. Pozorovaly jejich postupné rozplývání. Kombinace černé a hnědé tuše přinášela nové zajímavé varianty. Určitě by bylo zajímavé použití jiných odstínů v kombinaci s černou nebo akcentovat šedý monochrom zlatou nebo červenou barvou – taktéž tradičně používaných ve východním tušovém malířství.

Obrázek 30: Tušení 2

16 Zadání 3 – Malba květin

Inspirace:

Obrázek 31: Ogata Kenzan - Podzimní břečťan

Obrázek 32: Margareta Haverman - Váza s květy

Motivační otázky: Oba dva obrazy byly namalovány ve stejném období (18.stol.).

V čem jsou si podobné a v čem se od sebe liší? Co je podstatné pro japonského umělce a co pro evropského? Jaká je tvá oblíbená květina a proč? Co tvoji vybranou květinu charakterizuje?

Didaktický cíl: Návuk techniky malby tuší, využití kompozičních principů – kontrastu volné a malované plochy. Zamyšlení se nad výběrem rostliny – výtvarně zajímavé stavbou, spojenou s osobní symbolikou.

Výchovný cíl: Hledání rozdílů a shod v myšlení západní a východní kultury. Seznámení s estetickými principy přítomnými v japonském umění (úcta ke všemu živému, lehkost a svižnost ve vyjádření, krása pomíjivého, střídmost a uměřenost)

Časová dotace: 1 – 2 h

Pomůcky: tuš, (akvarelové barvy), štětec, akvarelový nebo náčrtníkový papír

Úkol: Najdi si rostlinu, která je zajímavá svou stavbou. Zkus si vybrat takovou, ke které máš kladný vztah – líbí se ti nebo ji sušíš na čaj, má ji babička na zahradě apod. Vytvoř kompozici s touto rostlinou a připoj k ní tužkou komentář, proč sis ji zvolil – můžeš se pokusit i o krátkou báseň.

Reflexivní otázky: Jakou rostlinu jsi si zvolil a proč? Dařil se ti zachytit tvar květiny? Co se ti dařilo a v čem byl naopak problém?

Reflexe zadání 3 – Malba květin

Odpovědi na motivační otázky: „Pro japonského malíře bylo podstatné to zachytit stručně, aby to nebylo příliš složité. Evropský malíř se snažil zachytit květiny přesně podle reality. Obojí by se mi líbilo umět. Baví mě spíš si při kreslení vymýšlet, ale tak, aby to vypadalo reálně. Zároveň mě baví kreslit tuší, protože je to jednoduché. Baví mě přemýšlet, kam umístit předmět a podpis.“

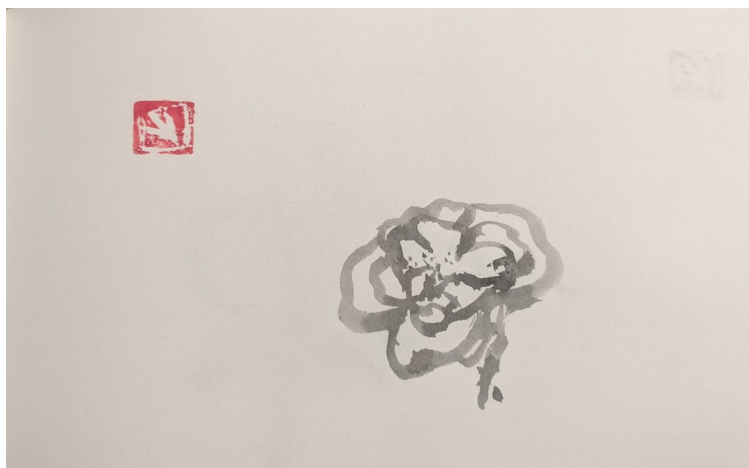

Obrázek 33: Růže 1

Odpovědi na reflexivní otázky: „Vybrala jsem si květ popínavé růže, protože byl takový malý, ale zároveň krásný. Nedařilo se mi zachytit, jak jsou lístky poskládány na sobě. Květ je na malování složitý. Nejvíce se mi líbí první květ – (asi třetí pokus) –

výrazný květ a za ním ještě jeden méně výrazný. Nezdařilo se mi umístit správně pečeť, dala bych ji na druhou stranu.

Reflexe: Dceři se podařilo dobře zachytit podstatu květiny. Lehkým, úsporným stylem ji vystihla. Malba zůstává svěží, s dobře řešenou kompozicí. Výjimku tvoří pečeť, které si všimla a dokázala problém pojmenovat.

Obrázek 34: Růže 2

17 Zadání 4 – Voda

Inspirace:

Obrázek 35: Zenová zahrada v Kjótu, Japonsko

„Zenové kláštery v zahradní architektuře zavedly a dále propracovaly koncept „suché zahrady“ (kare sansui), kde upravený štěrk, písek, mech a kameny nahrazují vodu, květiny nebo „vypůjčený“ pohled do okolní scenerie.“³⁴

Zen

„Přívrženci zenu věřili, že osvícení je možno dosáhnout zde a nyní svým vlastním úsilím, a že původně byli osvícení, prostoupeni buddhovstvím, a jedině, co se žádá, je uvědomit si vnitřní prázdnotu sebe sama, podívat se dovnitř a odhalit Buddhu. Tomuto odhalení nenapomáhají racionální prostředky jako studium či četba sůter. Tyto tradiční postupy spíše zamlží pravdu a odvedou hledajícího z cesty. Nejlepší cestou k osvícení je ta, kterou šel sám Buddha – střední cesta meditace. Ta nemusí probíhat jen

v sedě v klášterní meditační síni, ale pomocí soustředěného meditativního sebeuvědomování i při těch nejsvětějších denních činnostech – např. při práci, jídle, odpočinku.“³⁵

Didaktický cíl: Použití automatické kresby jako prostředku k mentálnímu odpočinku a zlepšení soustředění na proces samotné kresby.

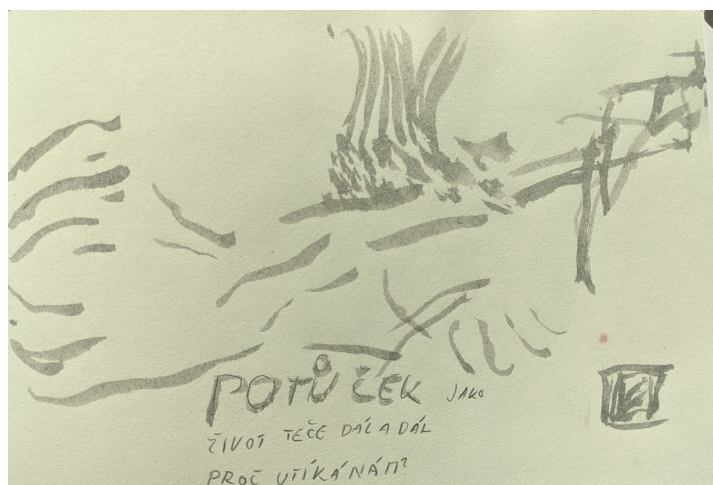
Výchovný cíl: Zvýšení citlivosti k přírodním procesům, zlepšení soustředění.

Motivace: Procházka kolem potoka, sledování proudu, překážek a jejich obtékání, házení kamínků do vody - kresba vody, fotodokumentace. Hledání zajímavých kamenů. Ukázky zenových zahrad, přiblížení pozadí jejich vzniku.

Motivační otázky: Co cítíš při pozorování vody? Uklidňuje tě pohled na hladinu, naslouchání zvuků vody? O čem přemýšlíš při pohledu na vodu?

Úkol: Na čtvrtku pohod' nalezené kamínky, nech náhodu rozhodnout, kde zůstanou. Tenkým štětcem a tuší kresli linie vody. Jak proudí, jak se otáčí kolem kamenů, směřují dál a dál. Zkus se plně soustředit na tuto jednoduchou činnost. Pozoruj, jak tuš ubírá bílý papír, jak štětec klouže po hladké ploše. Pracuj co možná nejpomaleji. Nech čáru pomalu růst. Zkus u této činnosti jen tak odpočívat, stejně jako když sedíš u vody a díváš se na hladinu.

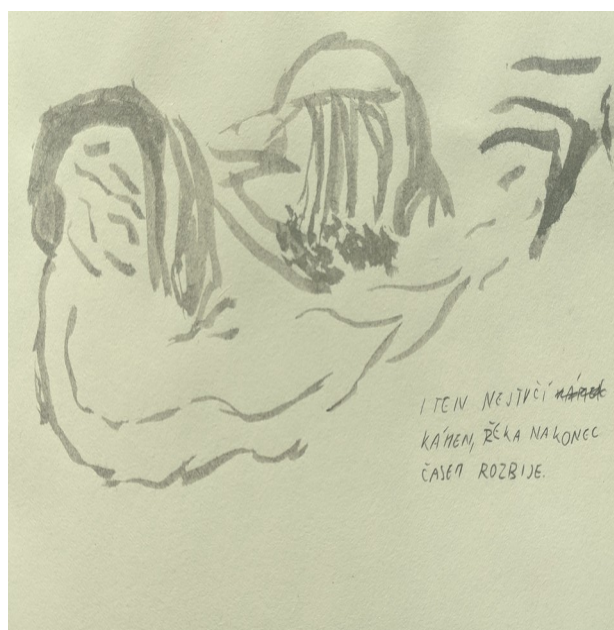
Reflexivní otázky: Jak se po práci cítíš? Bylo pomalé tempo pro tebe spíš otravné nebo naopak příjemné?

Obrázek 36: Potůček

Reflexe zadání 4 - Voda

Odpovědi na motivační otázky: „U potůčku jsem se cítila příjemně. Byl tam takový svěží chlad. Povídaly jsme si o tom, jak se voda podobá lidskému životu. Napadla mě podoba vrásek na vodě i na člověku. Mám ráda zvuk vody a pohled na hladinu. Je to hezký, ale nevím, jestli mě to uklidňuje.“

Obrázek 37: Potůček I

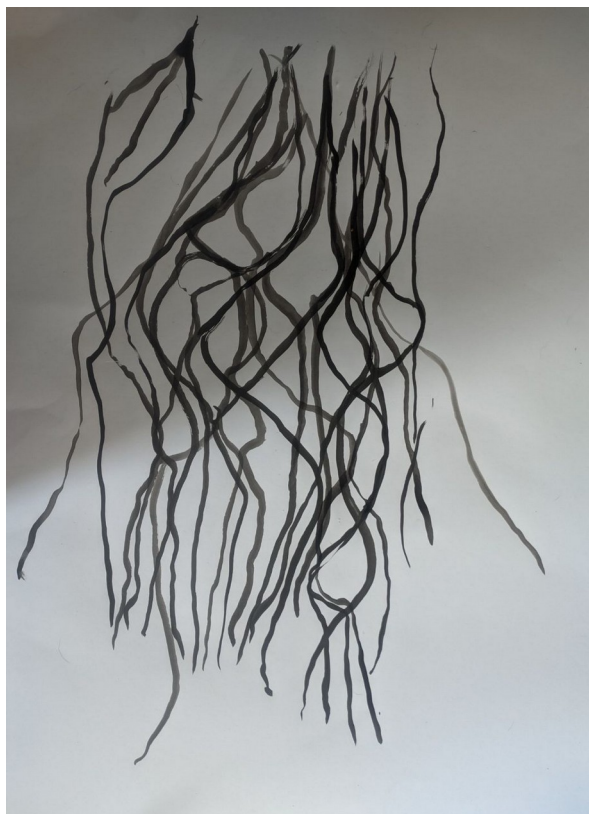
Odpovědi na reflektivní otázky: „Přišla jsem unavená, cítila jsem po práci, že to pomohlo. Pomalé tempo bylo příjemné, nechtělo se mi ani dělat nic rychlého. Soustředila jsem se na to, jak by ta voda asi tekla, kterou cestu by si asi vybrala.“

Reflexe hodiny: Obrázky vytvořené v plenéru - dcera se snažila vystihnout proudění vody, linie, které tvoří proudící voda. Dílka doplnila krátkými básněmi. Text vizuálně dílo spíše ruší, zároveň ale překvapuje hloubkou úvah mladé dívky.

Druhá část úkolu byla pro dceru odpočinková. Poslouchala svoji oblíbenou hudbu. Výsledek je výtvarně působivý.

Obrázek 38: Voda 1

Obrázek 39: Voda 2

18 Zadání 5 – Krajina

Inspirace:

Obrázek 40: Anonym (připsáno Wang Wejovi) - Krajina v modrozeleném stylu

Obrázek 41: Josef Navrátil - Vodopád Mumlavy v Krkonoších

Motivace: Motivací byla procházka do skal, vystoupení na vyhlídku. Prohlédnutí si obou ukázek.

Motivační otázky: Oba obrazy pocházejí z přibližně stejného období (19. stol). První je ukázkou východní kultury, druhý zobrazením naší krajiny. Co mají tyto dva obrazy společného a v čem se liší? Jsou v obou obrazech přítomni lidé? Jak velké místo zabývají na obraze? Proč lidé rádi chodí do přírody, do hor, na vyhlídky?

Didaktický cíl: Zkusit si namalovat krajinu v technice malby tuší. Vypořádat souvislost mezi vzdáleností a sytostí barev. Malovat v základních objemech s potlačením detailů.

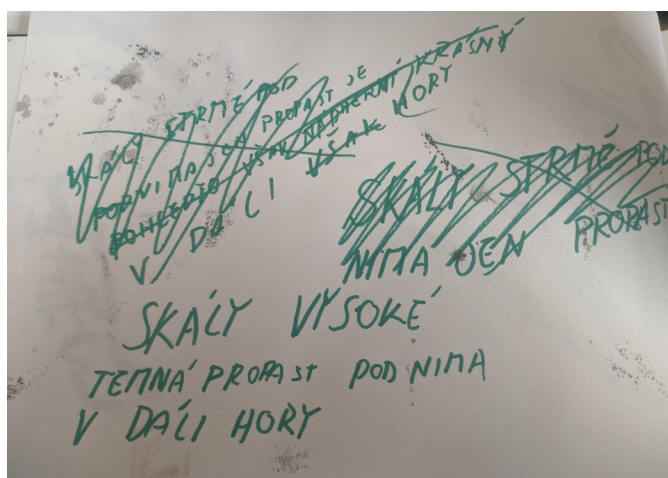
Výchovný cíl: Uvědomit si, jak je člověk spjat s krajinou. Co mu poskytuje pobyt v přírodě.

Úkol: Vyber si část krajiny, která tě nejvíce osloví. Zkus ji namalovat. Nezapomínej se detaily. Přimhuř si oči a sleduj největší světla a stíny. Zamysli se nad pocity, které máš při dívání se do krajiny. Pokus se je vyjádřit krátkou básní.

Časová dotace: 1h

Pomůcky: tuš a papír

Reflexivní otázky: Co bylo pro tebe na úkolu nejtěžší? Co se ti povedlo, s čím nejsi spokojena? Jaké byly tvé pocity při dívání se do krajiny.

Obrázek 42: Skály 1

Reflexe zadání - Krajina

Odpovědi na motivační otázky: Společný mají vodopád, hory a lesy. Je to vlastně podobná krajina. Na prvním jsou úplně malí lidé, skoro neviditelní. Do hor lidé chodí

protože je to tam hezké a je tam ticho a klid. Mají rádi pohled do krajiny. Ráda lezu po skalách, baví mě to.

Odpovědi na reflektivní otázky: Nejtěžší bylo pro mě namalovat tu borovici. Nedaří se mi ty větve, které směřují ke mně. Vyhlídka byla krásná. Zkazila jsem to tím nápisem, který jsem napsala metalickou fixou. Příště bych použila tužku.

Reflexe: Nepříznivé počasí nás donutilo malovat velmi rychle. Možná právě proto se dceři podařila rychlá zkratka. Použití fixy ale obraz ruší. Dcera ale svůj omyl dokázala najít a pojmenovat.

Obrázek 43: Skály 2

19 Zadání 6 – Pečeť

Inspirace: viz předchozí obrazy: Obrázek 23: Pa-ta šan-žen – Pták a skála, Obrázek 31: Ogata Kenzan - Podzimní břechťan

Didaktický cíl: Vytvořit si návrh razítka. Stylizace motivu do jednoduché značky.

Výchovný cíl: Zamyšlení se nad sebou, nad svými zálibami, filozofií. Zkusit najít symbol, který by vyjadřoval to podstatné z mé osobnosti.

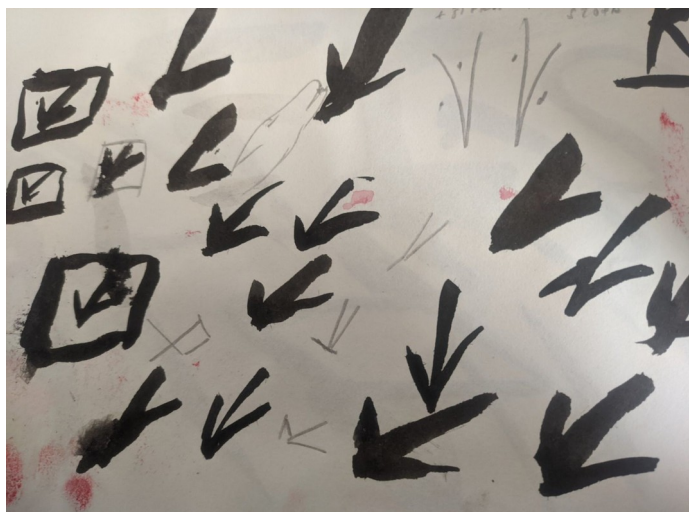
Motivační otázky: Všimla jsi si na reprodukcích drobného červeného motivu. Co si myslíš, že znamená? Zkus si razítko zakrýt. Jak působil obraz s ním a jak bez něj? Razítko není jen podpisem, může vyjadřovat nějaké heslo, citát, který je autorovi blízký. Kdyby ses rozhodla pro nějaký symbol, který tě vyjadřuje jaký by byl a proč?

Úkol: Zamysli se nad motivem, který by vyjadřoval tvoji osobnost. Pokus se ho zjednodušit do značky, která by se dala vyrýt do pečetního kamene.

Časová dotace: 1h

Pomůcky: papír, tužka, pečetní kámen, nožík.

Reflexivní otázky: Jaký motiv jsi si zvolila a proč? Kdyby jsi měla možnost většího formátu nebo jiné techniky, změnila bys na motivu něco?

Obrázek 44: Pečeť 1

Reflexe zadání 6 - Pečeť

Odpovědi na motivační otázky: „Myslím, že je to podpis. Kdyby tam to razítko nebylo, chybělo by to tam. Bylo by tam moc volného prostoru.“

Odpovědi na reflektivní otázky: „Zvolila jsem si vyjícího vlka, protože je to mé nejoblíbenější zvíře a dost často jsem ho i před tím používala k podpisu – podepsala jsem se a k tomu vlka dokreslila. Nebo jsem kreslila V v podobě vyjícího vlka. Vlk by byl ale na pečeť moc složitý, zjednodušila jsem ho tedy na šipku. K šipce jsem našla i další významy – např. vypadá jako stopy mých andulek a šipka taky znamená cestu vpřed.“

Reflexe hodiny: Dcera si zvolila svůj oblíbený motiv vyjícího vlka. Kámen nedovoloval detailní řezbu. Proto si motiv zjednodušila do šipky, která v sobě nese další významy.

Obrázek 45: Pečeť 2

Počet úloh přesáhl náš čas strávený v plenéru. Některé dcera dokončovala doma, kde se k ní občas připojovali sourozenci. Výtvarné putování bylo přínosem nejen pro ni, ale i pro mne. Poskytovalo nám příležitost k dialogu, pomalejšího a intenzivnějšího prožívání uprostřed přírody. Výsledkem činnosti se stal částečně zaplněný náčrtník obohacený krátkými literárními pokusy.

Pro školní praxi by bylo vhodné realizovat výtvarnou řadu v menší skupině dětí. Získáme tím možnost více sledovat motivaci dětí, jejich přemýšlení, cítění. Výsledkem řady pak může být „cestovní deník“ inspirovaný japonskými cestovními deníky haibun. Haibun je kombinací prózy s verši haiku doplněné drobnou kresbou. Klasickým deníkem haibun bývá označována kniha „Úzká stezka do vnitrozemí“ od Macua Bašóa.

Tato řada může být součástí školního projektu zabývajícího se Japonskem. Lze ji rozšířit i o další díla vycházející z rozmanité japonské kultury např. tradiční zpracování textilií, grafická technika dřevořezu, aranžování květin, úprava zahrad, keramika apod.

Pro starší žáky můžeme využít řadu jako nástroj k poznávání vlastní osobnosti. Žáci si mohou zvolit své oblíbené místo, které prostřednictvím deníku zdokumentují. Obraz propojí s krátkým popisem.

V experimentální části řady, lze uplatnit i postupy známé z moderního umění a vytvořit akční malbu - záznam duševního stavu a hnutí.

Závěr

Cílem mé diplomové práce byla realizace ilustrací do knihy básní haiku. Bylo třeba se zabývat nejen technickou stránkou věci – zvolit si výtvarný prostředek, prozkoumat a zvládnout jeho možnosti. Nedílnou součástí se stalo i studium pramenů, pochopení významu, principů tvorby specifické básnické formy haiku. Obě dvě stránky mě velmi obohatily. V teoretické části jsem se snažila o přiblížení kulturního prostředí Japonska, kde se forma haiku zrodila. Estetické ideály uplatňující se v této poezii jsem se snažila aplikovat i na výtvarný doprovod. Seznámila jsem se s prací jiných autorů, kteří stáli před podobným úkolem. U některých z nich jsem našla inspiraci pro svoji diplomovou práci.

V praktické části se mi podařilo získat nové poznatky v malbě tuší. Objevila jsem pro sebe nové možnosti, jak s tímto médiem pracovat. Inspirovala jsem se prací jiných umělců z východního i západního okruhu. Rozšířila jsem své chápání umění o nové aspekty vycházející z východní kulturní tradice. Své poznatky jsem uplatnila nejen v této práci, ale provázely i mou další tvorbu.

Podařilo se mi zrealizovat soubor ilustrací do knihy „Šálek dál hřeje dlaně“, na které jsem se podílela s editory Pavlem Martincem a Kateřinou Soustružníkovou a která vyšla v nakladatelství DharmaGaia v r. 2020. Některé z ilustrací považuji za zdařilejší, některé za méně zdařilé. Cením si těch, kde jsem uplatnila výtvarnou zkratku a udržela jsem úspornou, ale ve výrazu výstižnou formu.

Své poznatky z teoretické a praktické části diplomové práce jsem použila při tvorbě didaktické řady. Tu jsem zrealizovala během prázdninového pobytu v přírodním prostředí Adršpašských skal se svou dcerou. Ověřila jsem si nejen vhodnost a nosnost tématu pro žáka základní školy, ale především jsem získala novou cennou zkušenost. Uvědomila jsem si, jak umění napomáhá komunikaci mezi lidmi, jak prospívá mezilidským vztahům, jak obohacuje naše životy. Při malbě, kresbě je nutné zpomalit. Je třeba se lépe dívat, přistupovat k okolí s otevřenou myslí a srdcem. Teprve pak je možné skutečně „vidět“ a prožít jedinečné kouzlo života.

Seznam citované literatury

- 1 BALEKA, Jan. *Výtvarné umění: výkladový slovník : (malířství, sochařství, grafika)*. Praha: Academia, 1997. ISBN 80-200-0609-5. s.142
- 2 KLIMEŠ, Jan. *Hledání významu v umělecké narativní ilustraci*. Brno: Filozofická fakulta, Masarykova univerzita, 2015. ISBN 978-80-210-8059-1. s.111
- 3 BALEKA, Jan. *Výtvarné umění: výkladový slovník : (malířství, sochařství, grafika)*. Praha: Academia, 1997. ISBN 80-200-0609-5. s.142
- 4 ŠVARCOVÁ, Zdeňka. *Japonská literatura*. Praha: Karolinum, 2005. ISBN 80-246-0998-3. s 249
- 5 BOHÁČKOVÁ, Libuše a Vlasta WINKELHÖFEROVÁ. *Vějíř a meč: kapitoly z dějin japonské kultury*. Praha: Panorama, 1987. Stopy, fakta, svědectví (Panorama).s.154
- 6 AITKEN, Robert. *Vlna zenu: Bašó : haiku a zen*. Praha: Pragma, [2004]. ISBN 80-7205-100-8. s.18
- 7 BOHÁČKOVÁ, Libuše a Vlasta WINKELHÖFEROVÁ. *Vějíř a meč: kapitoly z dějin japonské kultury*. Praha: Panorama, 1987. Stopy, fakta, svědectví (Panorama).s.170
- 8 BAŠÓ, Macuo. *Pár much a já: Malý výběr z japonských haiku*. Praha: DharmGaia, 1996. ISBN 80-85905-10-8. Překlad Antonín Líman. s. 30
- 9 COLLCUTT, Martin, Marius B. JANSEN a Isao KUMAKURA. *Svět Japonska: kulturní atlas*. Praha: Knižní klub, 1997. ISBN 80-7176-459-0.s. 12,13 a s.48
- 10 BOHÁČKOVÁ, Libuše a Vlasta WINKELHÖFEROVÁ. *Vějíř a meč: kapitoly z dějin japonské kultury*. Praha: Panorama, 1987. Stopy, fakta, svědectví (Panorama).s.139

- 11 ISSA, Kobajaši. *Pár much a já: Malý výběr z japonských haiku*. Praha: DharmGaia, 1996. ISBN 80-85905-10-8. Překlad Antonín Líman. s. 63
- 12 BUSON, Josa. *Pár much a já: Malý výběr z japonských haiku*. Praha: DharmGaia, 1996. ISBN 80-85905-10-8. Překlad Antonín Líman. s. 96
- 13 LÍMAN, Antonín *Pár much a já: Malý výběr z japonských haiku*. Praha: DharmGaia, 1996. ISBN 80-85905-10-8. s. 11-13
- 14 LÍMAN, Antonín. *Chrám plný květů: výběr ze tří staletí japonských haiku*. V Praze: DharmaGaia, 2011. ISBN 978-80-7436-015-2. s.329
- 16 HONCOPOVÁ, Helena In: MATSUO, Bashō. *Úzká stezka do vnitrozemí*. Vyd. 2. Přeložil Antonín LÍMAN, ilustroval Bōsai KAMEDA, ilustroval Hokusai KATSUSHIKA. Praha: DharmaGaia, 2006. ISBN 80-86685-59-4. s. 137
- 17 LÍMAN, Antonín *Pár much a já: Malý výběr z japonských haiku*. Praha: DharmGaia, 1996. ISBN 80-85905-10-8. s. 21
- 18 TAKENAMI, Yoko. *Japonská kaligrafie*. Brno: Computer Press, 2006. Výtvarné techniky (Computer Press). ISBN 80-251-0937-2. s.6
- 19 HÁJÍČEK, Jiří. *Muž na pokraji vzplanutí: haiku z diáře 2017-2018*. Ilustroval Matěj LIPAVSKÝ. Brno: Host, 2019. ISBN 978-80-7577-808-6.s.23
- 20 DĚDEČEK, Jiří. *Haiku haiečku*. Praha: Galén, c2008. P.S. ISBN 978-80-7262-575-8.
- 21 ZEMAN, Jakub. *Haiku 108*. Ilustroval Jiří STRAKA. [Praha]: KANT ve spolupráci se společností Asiatika, 2017. ISBN 978-80-7437-245-2.
- 23 KOBAYASHI, Issa a Daniela RENČOVÁ. *Krůpěj rosy: výběr z haiku Kobajaši Issy*. Přeložil Antonín LÍMAN. Praha: Argo, 2014. ISBN 978-80-257-1401-0.
- 25 LÍMANOVÁ, Eva a Antonín LÍMAN. *Když zmlknou mobily: haiku*. Ilustroval Daniela RENČOVÁ. Praha: DharmaGaia, 2014. ISBN 978-80-7436-044-2.

- 26 BOHÁČKOVÁ, Libuše a Vlasta WINKELHÖFEROVÁ. *Věžír a meč: kapitoly z dějin japonské kultury*. Praha: Panorama, 1987. Stopy, fakta, svědectví (Panorama). s.240
- 27 POLLÁKOVÁ, Petra a Petra PŘÍKAZSKÁ. *Energie prvotní čáry: gesto, rytmus, pohyb v současném českém umění : Galerie moderního umění v Hradci Králové*. Hradec Králové: Galerie moderního umění v Hradci Králové, 2018. ISBN 978-80-87605-15-8. s. 6,7
- 28 HANÁK, Mirko, ŠIMŮNEK, Jaroslav, ed. *Příběhy z lesa: k nedožitym šedesátinám*. Praha: Albatros, 1981. Klub mladých čtenářů (Albatros).
- 29 HANÁK, Mirko, ŠIMŮNEK, Jaroslav, ed. *Příběhy z lesa: k nedožitym šedesátinám*. Praha: Albatros, 1981. Klub mladých čtenářů (Albatros). s.14
- 30 SMITH, Ray. *Encyklopedie výtvarných technik a materiálů: kompletní praktický průvodce nástroji, technikami a materiály pro malbu, kresbu, grafiku a tisk*. [Praha]: Slovart, 2000. ISBN 80-7209-256-1. s. 118 – 124
- 31 PROŠKOVÁ, Iva. *Malba v čínském stylu*. Praha: Grada, 2009. Výtvarný kurz. ISBN 978-80-247-2727-1. s. 10 – 13
- 32 ROESELLOVÁ, Věra. *Řady a projekty ve výtvarné výchově*. Praha: Sarah, 1997. ISBN 80-902267-2-8. s. 30 – 32
- 34 COLLCUTT, Martin, Marius B. JANSEN a Isao KUMAKURA. *Svět Japonska: kulturní atlas*. Praha: Knižní klub, 1997. ISBN 80-7176-459-0. s. 12,13 a s. 118
- 35 COLLCUTT, Martin, Marius B. JANSEN a Isao KUMAKURA. *Svět Japonska: kulturní atlas*. Praha: Knižní klub, 1997. ISBN 80-7176-459-0. s. 12,13 a s.48 s. 117

Seznam citovaných internetových zdrojů

- 15 The Haiga: Haiku, Calligraphy, and Painting. *Poets.org* [online]. New York, 2014, 21. února [cit. 2022-01-02]. Dostupné z: <https://poets.org/text/haiga-haiku-calligraphy-and-painting>
- 22 Ink magpie: Jiří Straka. *Ink magpie: Jiří Straka* [online]. 2021, 2021 [cit. 2022-01-09]. Dostupné z: <https://www.inkmagpie.com/>
- 24 RENČOVÁ, Daniela. \textit{Dvě ilustrované knihy} [online]. Plzeň, 2012 [cit. 2022-01-09]. Dostupné z: <https://theses.cz/id/0d271f/>. Bakalářská práce. Západočeská univerzita v Plzni, Institute of Art and Design. Vedoucí práce Prof. akad. mal. Boris Jirků.
- 33 RVP pro základní umělecké vzdělávání. *Národní ústav pro vzdělávání* [online]. 2011 - 2022, 2011 - 2022 [cit. 2022-01-09]. Dostupné z: <https://www.edu.cz/rvp-ramcove-vzdelavaci-programy/ramcove-vzdelavaci-program-pro-zakladni-umelecke-vzdelavani-rvp-zuv/>

Seznam obrázků

- Obrázek 1:** Obálka sbírky Chrám plný květů: BUSON, Josa (Taniguči). databazeknih.cz [online]. [cit. 8.5.2022]. Dostupný na WWW: <https://www.databazeknih.cz/knihy/chram-plny-kvetu-98063>
- Obrázek 2:** Obálka knihy Úzká stezka do vnitrozemí: BÓSAI, Kameda; TŘEŠŇÁK, Martin. databazeknih.cz [online]. [cit. 8.5.2022]. Dostupný na WWW: <https://www.databazeknih.cz/knihy/uzka-stezka-do-vnitrozemi-13548>
- Obrázek 3:** Obálka knihy Pár much a já: BUSON, Josa; POHRIBNÝ, David. databazeknih.cz [online]. [cit. 8.5.2022]. Dostupný na WWW: <https://www.databazeknih.cz/knihy/par-much-a-ja-13545>
- Obrázek 4:** Pár much a já - kaligrafie Petra Geislera: GEISLER, Petr, archiv autorky
- Obrázek 5:** Přebal knihy Muž na pokraji vzplanutí : ZAJÍČKOVÁ, Lucie. kavarna.hostbrno.cz [online]. [cit. 8.5.2022]. Dostupný na WWW: <https://kavarna.hostbrno.cz/clanky/jak-se-dela-haiku>
- Obrázek 6:** Muž na pokraji vzplanutí - malba od Matěje Lipavského: LIPAŤSKÝ, Matěj. kavarna.hostbrno.cz [online]. [cit. 8.5.2022]. Dostupný na WWW: <https://kavarna.hostbrno.cz/clanky/jak-se-dela-haiku>
- Obrázek 7:** Ukázka z knihy Haiku haiečku: CIGLEROVÁ, Radka. radkaciglerova.cz [online]. [cit. 8.5.2022]. Dostupný na WWW: <http://www.radkaciglerova.cz/index.php?ilustrace/haiku-haiecku-jiri-dedecek/>
- Obrázek 8:** Haiku 108: STRAKA, Jiří. jiristraka.cz [online]. [cit. 8.5.2022]. Dostupný na WWW: <http://jiristraka.cz/108-haiku/>
- Obrázek 9:** Haiku 108 – ilustrace Jiří Straka: STRAKA, Jiří. jiristraka.cz [online]. [cit. 8.5.2022]. Dostupný na WWW: <http://jiristraka.cz/108-haiku/>
- Obrázek 10:** Přebal knih Oči vážky a Krůpěj rosy: RENČOVÁ, Daniela. danielarencova.cz [online]. [cit. 8.5.2022]. Dostupný na WWW: <http://www.danielarencova.cz/index.php/cz/portolio/7-ilustrovane-knihy-japonskych-basni/detail/6-bakalarska-prace>

- Obrázek 11:** Krůpěj rosy - ilustrace Daniela Renčová: RENČOVÁ, Daniela. *danielarencova.cz* [online]. [cit. 8.5.2022]. Dostupný na WWW: <http://www.danielarencova.cz/index.php/cz/portolio/7-ilustrovane-knihy-japonskych-basni/detail/149-ilustrovane-knihy-japonslych-basni>
- Obrázek 12:** Ukázka práce Mirko Hanáka: HANÁK, Mirko. *citarny.cz* [online]. [cit. 8.5.2022]. Dostupný na WWW: <https://www.citarny.cz/knihy-lide/o-knihach-a-lidech/ilustratori-knihy/mirko-hanak-svetovy-ilustrator>
- Obrázek 13:** Experiment 1: PAULUSOVÁ, Hana. Archiv autorky
- Obrázek 14:** Experiment 2: PAULUSOVÁ, Hana. Archiv autorky
- Obrázek 15:** Kniha – obálka: PAULUSOVÁ, Hana, MARTINEC, Pavel. Archiv autorky
- Obrázek 16:** Kniha - ukázka vnitřní úpravy: PAULUSOVÁ, Hana, MARTINEC, Pavel. Archiv autorky
- Obrázek 17:** Ilustrace – Kachna: PAULUSOVÁ, Hana. Archiv autorky
- Obrázek 18:** Ilustrace – Motýli: PAULUSOVÁ, Hana. Archiv autorky
- Obrázek 19:** Ilustrace – Stáří: PAULUSOVÁ, Hana. Archiv autorky
- Obrázek 20:** Ilustrace – Sněženky: PAULUSOVÁ, Hana. Archiv autorky
- Obrázek 21:** Ilustrace – Vlaštovky: PAULUSOVÁ, Hana. Archiv autorky
- Obrázek 22:** Ilustrace - Staniční sestra: PAULUSOVÁ, Hana. Archiv autorky
- Obrázek 23:** Joannes Fijt – Ptačí koncert:FIJT, Joannes. *barokinvlaanderen.vlaamsekunstcollectie.be* [online]. [cit. 8.5.2022]. Dostupný na WWW: <https://barokinvlaanderen.vlaamsekunstcollectie.be/en/artwork/bird-concert>
- Obrázek 24:** Pa-ta šan-žen – Kniha obrazů:Pták a skála: PA-TA ŠAN-ŽEN. *issuu.com* [online]. [cit. 8.5.2022]. Dostupný na WWW: https://issuu.com/knizni_klub/docs/0041660
- Obrázek 25:** Dcera při malbě: archiv autorky
- Obrázek 26:** Sada: archiv autorky
- Obrázek 27:** První pokusy: PAULUSOVÁ, Veronika. Archiv autorky

- Obrázek 28:** Liu Zijian - Ink and wash no 2: ZIJIAN, Liu. *artnet.com* [online]. [cit. 8.5.2022]. Dostupný na WWW: <http://www.artnet.com/artists/liu-zijian/ink-and-wash-no2-dMkY0g94tawSopYGBA7knA2>
- Obrázek 29:** Tušení 1: PAULUSOVÁ, Veronika. Archiv autorky
- Obrázek 30:** Tušení 2: PAULUSOVÁ, Veronika. Archiv autorky
- Obrázek 31:** Margareta Haverman - Váza s květy: <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/436634?searchField=All&sortBy=Relevance&ft=flowers+painting+1700&offset=20&rpp=20&pos=34>
- Obrázek 32:** Ogata Kenzan - Podzimní břechťan: KENZAN, Ogata. *metmuseum.org* [online]. [cit. 8.5.2022]. Dostupný na WWW: <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/45076?searchField=All&sortBy=Relevance&ft=japanese+ink+painting&offset=160&rpp=20&pos=173>
- Obrázek 33:** Růže: PAULUSOVÁ, Veronika. Archiv autorky
- Obrázek 34:** Růže 2: PAULUSOVÁ, Veronika. Archiv autorky
- Obrázek 35:** Zenová zahrada v Kjótu, Japonsko: AUTOR NEUVEDEN. *wikimedia.org* [online]. [cit. 8.5.2022]. Dostupný na WWW: <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Daitokuji-Zuihoin-Zuihotei-M1827.jpg>
- Obrázek 36:** Potůček: PAULUSOVÁ, Veronika. Archiv autorky
- Obrázek 37:** Potůček 1: PAULUSOVÁ, Veronika. Archiv autorky
- Obrázek 38:** Voda 1: PAULUSOVÁ, Veronika. Archiv autorky
- Obrázek 39:** Voda 2: PAULUSOVÁ, Veronika. Archiv autorky
- Obrázek 40:** Anonym (připsáno Wang Wejovi) - Krajina v modrozeleném stylu: ANONYM (PŘIPSAÑO WANG WEJOVI). *ngprague.cz* [online]. [cit. 8.5.2022]. Dostupný na WWW: https://sbirky.ngprague.cz/dielo/CZE:NG.Vm_148

- Obrázek 41:** Josef Navrátil - Vodopád Mumlavy v Krkonoších: NAVRÁTIL, Josef. *ngprague.cz* [online]. [cit. 8.5.2022]. Dostupný na WWW: https://sbirky.ngprague.cz/dielo/CZE:NG.O_10217
- Obrázek 42:** Skály 1: PAULUSOVÁ, Veronika. Archiv autorky
- Obrázek 43:** Skály 2: PAULUSOVÁ, Veronika. Archiv autorky
- Obrázek 44:** Pečeť 1: PAULUSOVÁ, Veronika. Archiv autorky
- Obrázek 45:** Pečeť 2: PAULUSOVÁ, Veronika. Archiv autorky